

Pogány András

Ötvenhatban Kaposváron

**Az „Ötvenhatban Kaposváron” eredetileg könyvalakban jelent
meg 2007-ben, Kaposváron**

Pogány András 2007 inzselleer@gmail.com

ISBN 978-963-06-3440-3

A szerző magánkiadása

Nyomdai munka: Pethő Nyomda, Kaposvár

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS, MAGYARÁZKODÁS

1956. NOVEMBER – DECEMBER

1957. JÚLIUSTÓL OKTÓBERIG

UTÓSZAVAK, MELLÉKLETEK

1998-BÓL VALÓ EMLÉK

LEVÉLVÁLTÁS 2002-BEN

SZEMÉLYNÉV MUTATÓ

KÉRÉS AZ OLVASÓHOZ

BEVEZETÉS, MAGYARÁZKODÁS

Kaposváron születtem, 1932-ben. Életem első 18 évét és még egyet, az 1956-os évet töltöttem Kaposváron. Ez az utóbbi egy esztendő kapcsolja ötvenhatos élményeimet Kaposvárhoz. Beszámolómnak ezt a bevezetését 2007-ben, az 50. évforduló után, az emlékezetes jubileumi ünnepségek elmúltával írom, de az ezután következő két fejezetet, még 90/91 telén vettem papírra. Akkoriban ugyanis a rendszerváltás mámoros hitében számos 56-os szervezet született. Több felhívásuk látott napvilágot. Arra kérték a bajtársakat, jelentkezzenek és írják meg, diktálják le, mondják magnóra emlékeiket. Erre a biztatásra írtam le ennek a füzetecskének két következő fejezetét. Valamelyik somogyi szervezetnek és talán a Somogyi Hírlapnak akkor föl is ajánlottam. Föltételül szabtam, hogy esetleges publikálásnál nem járulok hozzá a szöveg rövidítéséhez, vagy átalakításához, illetve, ha mégis húzni, vagy változtatni akarják, a végleges szöveget látni akarom. Nem hiszem, hogy ez teljesíthetetlen kívánság lett volna, de tény, hogy választ nem kaptam.

Akkor tettem félre, s most 17 év és az 50. évforduló után vettem elő ismét az irományt. Az akkor leírtakon semmi esetre sem akartam változtatni, többféle okból:

Laikusként is tudom, hogy minden történeti leírás a tulajdonképpeni tárgyán kívül, sőt talán elsősorban arról a korról szól, amelyben keletkezett. Az 56-os élményekről 90/91-ben lejegyzetteket nem szabad 2007-ben minden további nélkül átírni! Nem mintha ez hamisítás lenne, hanem azért, mert elvesznének a születése időpontjához kötődő hitelesítő jegyei, kifakulnának a keletkezés körülményeiről beszélő elemei.

Tudom azt is, hogy a múlt mégoly élénk emlékei is időben kopnak, fogyatkoznak, sőt – ami még nagyobb baj – gyarapodnak, színeződnek is. Nem engedem meg magamnak, hogy az eredeti szöveget most átírjam. Ezzel

megóvóm a nem közvetlenül átélte, hanem utólag megismert, ráakódott részletektől, az öregedő emlékezet fogyatkozó önkontroljától, konfabulációitól.

Másfelől nézve azonban az sem jó, ha érintetlenül, kommentárok nélkül marad a régi szöveg. Annak már első soraiból kiderül, akkor még azt hittem, azt hittük, a muszkavezetőket, a kádári megtorlás vitézeit védelmezni kell a népharagtól, a bosszútól. Azt gondoltam, azt gondoltuk, a mi dolgunk lesz megóvni 56 negatív szereplőt a nekik személy szerint is kijáró megvetéstől, megszegyenüléstől. Hogy elegendő lesz nekik a törvényeink és saját lelkiismeretük szerint járó büntetés. Ötven esztendő kellett hozzá, hogy belássuk, nincsen kit megvédeni bosszútól, megtorlástól, senkit sem kell féltetni a megszegyenüléstől, nincs kinek megbocsátani, és nincs aki szégyellné magát.

Ha pedig ez így van, akkor már nincs miért csonkítani a beszámolót, nincs miért elhallgatni neveket, részleteket, mert ezek hitelesebbé, ellenőrizhetőbbé „adatolják” az elmondandókat.

Érdemes lehet a régi írást azért is kiegészíteni, mert az eseményektől való időbeli távolodás az ismeretek gyarapodásával, új összefüggések fölismerésével járt. 1990 óta sok emlékirat, dokumentum, szakkönyv látott napvilágot. Közülük több is a kezembe került. Amilyen hiba lett volna az azokból szerzett információkat saját emlékeim közé „átemelni”, annyira érdekes volt személyes élményeimet utólag az országos, vagy a kaposvári eseményekkel való összefüggéseiben látni. Elvégre ezek a „saját személyes élmények” mégis csupán egy városszéli törpevállalat – a Kaposvári Hűtőház – no meg fogdák, börtöncellák béka perspektívájából rögzültek.

Azt a módszert választottam, hogy a 17 esztendeje íródott, változatlanul hagyott, álló betűkkel írott fő szövegbe kissé oldalra tolt, apróbb, kurzív betűkkel, tehát jól elkülönítve, 50 esztendő után be-betoldottam korábban elhallgatott neveket, kevésbé fontos, vagy csak később kiderült részleteket,

személyesebb, vagy családi vonatkozású, és az olvasó számára nyilván érdektelenebb körülményeket.

Eljárásommal talán hozzáteszek valamit az eredeti mondanivalóhoz, anélkül, hogy annak őszinteségével, hitelességével kapcsolatban kételyeket ébresztenék, keltezését meghamisítanám.

Számítok arra, hogy mondandóm néhány ponton visszatetszést kelt, vitára ingerel majd. Igazán csak sorstársaim, 56-os bajtársaim véleménye érdekel, csak az ő kritikájuktól tartok.

Általánosságban is kitetszhet visszaemlékezésemből, hogy 1957-ben is jóindulatúnak, rokonszenvesnek láttam az ügyemmel érintkező **hivatásos** jogászok nagyobbik részét. Bíraim és ügyészem lehetőségeik szűk korlátai között, de szembe mentek a Kádári Megtorlás általános trendjével.

Tudom, hoztak Kaposváron is összesen kb. 310 kemény ítéletet végrehajtandó börtönbüntetésekkel, de ennek a létszámnak többszörösét, talán ezreket helyeztek „bűncselekmény hiányában” azonnal, vagy napokon belül „in line” szabadlábra. A letartóztatottak tömegét a Párt intenciói, feljelentései alapján a Politikai Rendőrség hordta a börtönbe. A vonalat, a koncepciót tapasztalatom szerint mindvégig a Párt képviselte, melynek előretolt, a tárgyalóterembe benyúló ékei nem az ügyész és a bíró, hanem az elkötelezett, vagy megrettentett terhelő tanúk meg a laikus ülnökök voltak.

Elfelejtjük, de tény, hogy az első, 56 november-decemberi letartóztatási hullámban mindössze egy hónappal, 57 nyarán is még csak fél évvel voltunk Rajk pompás áttemetésének pártbéli katarzisa után. Az akkori fogadkozások a törvényesség helyreállításáról, a soha többé koncepciók perekről még frissek voltak. A hivatásos, az értelmiségi típusú jogásztársadalom naivan vagy álnaivan, de megpróbált ragaszkodni az akkori fogadalmakhoz...

Mindezek persze csak Kaposvárhoz és a megneveztem személyekhez kötődő, megállapításaim és nem vonatkoznak pl. a népbíróságra (statáriális bíróság) és egyéb tisztelt kivételekre sem. Belátom és megértem, ha ugyanarról a Dr Révyről – aki a velemkorú *Kunszabó Ferencet* 10 évi börtönre ítélte, engem meg hazaküldött, majd bizonyítékok hiányában fölmentett – másnak más benyomásai keletkeztek, de legyen szabad nekem is ragaszkodnom a saját véleményemhez: az én bírám bátran és kockázatosan elmentek a törvényesség védelmében addig ameddig lehetett, ameddig tudtak. Aki nem hisz nekem, higgyen Marosán és Kádár elvtársnak meg a PB-nek és a megannyi központi pártszervnek! Mennyit foglalkoztatják őket a megtorlás hiányosságai, mennyit panaszkodnak az ügyészségek és bíróságok pártszerűtlen magatartására! Mennyit vesződtek a bekeményítéssel! (Zinner Tibor: A Kádári Megtorlás rendszere; Hamvas Béla Kultúra Kutató Intézet, 2001.)

Azt is észreveheti olvasóm, hogy nagyon igyekeztem megfigyelni környezetemet, mindenkiben fölismerni a valódi indítékokat, szándékokat. A túlsó oldalon állókban, így még a politikai rendőrség tagjaiban is kerestem és föl-föl ismertem a becsületes, jószándékú embert. Azért is sikerült ez, mert akkoriban nagyon jóhiszemű voltam, alig hittem el, hogy másnak más véleménye lehet a közelmúlt eseményeiről, mint nekem.

Magamat is szoros megfigyelés alatt tartottam: hogyan viseled a börtönt, és mennyit fogsz ép lélekkel kibírni belőle? Legjobban attól féltem, hogy mire kikerülök, én is olyan meghunyászkodott, óvatos, gyáva „felnőtt” leszek, mint akiket akkoriban annyira lenéztem... Hogy „filiszter leszek magam is”, ahogyan ezt ballagáskor énekeltük *volna*, ha ez a dal is be nem lett volna tiltva 1950-ben.

1956. NOVEMBER – DECEMBER

Ötvenhatos élményeimről nyilvánosan sosem fogok *teljes* beszámolót adni, mert nem tehetném olyan személyek – élők és holtak – megemlézése nélkül, akiknek a velem vagy körülöttem történetekben becsstelen szerepe volt. Róluk való emlékeim maradjanak meg nekem, magánhasználatra, mint egy huszonéves fiatalember akkoriban még javában épülő világképének maradandó darabkái.

A fenti bekezdés most már csak az 1990-ben leírt „főszövegre” érvényes, a dőltbetűs, 2007-ben keletkezett utólagos betoldásokra nem. Vessd össze a Bevezetéssel. Persze a beszámoló az utólagos betoldásokkal sem lehet „teljes”.

Amilyen fontos volna ugyanis az 56-os forradalom történelmi körülményeiről, akkori eszméinkről, szándékainkról és tetteinkről hűségesen beszámolni, 56 valódi szellemét, pátoszát átörökíteni, annyira fölösleges a gatzettek és gatzettesek összeillesztgetéséből össznemzeti puzzle-játékot csinálni. Már csak az az óta eltelt nemzedékváltásnyi idő miatt is. Ez az, amit a jog olyan nagyon ügyetlenül, annyira ellentmondásra ingerlően fejez ki az elévülés szóval...

Annál szívesebben emlékszem azokra, akik önbecsülésük, lelkiismeretük parancsa szerint megtették, amit lehetett. Jó volna ugyanis, ha számon tartanánk: mindvégig, tehát a pártállam legsötétebb korszakában is, ők voltak, mi voltunk többségben. Számarányát tekintve is iciri-piciri kisebbség szolgálta ki és „gyakorolta” azt a hatalmat. Még közülük is leszámítom, fölmentem azt, akiről **tudom**, vagy **el tudom hinni**, hogy őszinte hittel, idealistaként, önérdekű cél nélkül tette magáévá azt az ideológiát.

A túlnyomó többség nem „kompromittálódott” és ezt a többséget, a nemzet egészét mélységesen sérti a 35 év felelősségének, bűneinek olyasféle széjjelkenése, hogy „így vagy úgy, mindenki kiszolgálója, sőt haszonélvezője volt a megbukott rendszernek”. Ez nem igaz! Persze nem mindenki volt hős, nagyonis kevesen vállalták a nyílt szembeszegülést, pláne a fegyveres harcot,

de a „civil kurázi”, az „ahogy lehet” tízmilliónyi magyar politikai magatartásában mindvégig megnyilatkozott, ötvenhat ünnepi napjaiban pedig dicsőségesen manifesztálódott.

~ . ~

Ötvenhat november 7.-e (van-e már, ki ezt az ünnepet nem ismeri?) munkaszüneti nap volt. Délután kettőtájt civilruhás ÁVH-s tiszt jött értem a lakásomra. Személyesen ismertem, mert ő volt az „üzemi ávósunk”.

Körülbelül Dedinszkinék hívták, alacsony, köpcös emberke volt, mindig civilben járt, emlékezetem szerint főhadnagyi rangban volt.

Kis vállalat volt a miénk, nem volt saját főhivatású belügyi összekötőnk, hanem ő járt ki hozzánk. Olyankor egyenesen az igazgató irodájába sietett, majd pár negyedóra múlva ugyanúgy távozott. „Be voltunk mutatva egymásnak”, barátságos köszönő viszonyban álltunk. Menjek vele, hivat az öreg – mondotta –, s én mindjárt dühös lettem, mikor kibökte, hogy „az öreg” alatt a szovjet városparancsnok értendő...

Csak aki átélte, ismerheti azoknak a napoknak mélységesen elkeseredett hangulatát. A forradalom nagyszerű napjaiban is mindvégig, még a legszebb remények közepette is tartottunk a leveretés, a szovjet beavatkozás lehetőségétől. November 4. hajnala mégis váratlan katasztrófafékként szakadt ránk. A tragikus fordulat **teljesnek és véglegesnek** tűnt. Ráadásul koromnál fogva nagyon naiv voltam. Úgy képzeltem, az, hogy ezt a tényleg össznépi szabadság-mozgalmat külhatalom, fegyverrel verte le, legalább azzal a haszonnal jár, hogy most egységre jutottunk. Most aztán véglegesen és mindenki számára tisztázódott, hová tartozik, hogy „mi magyarok” és „ők”, a szovjet hatalom, ellenségek vagyunk, hogy az idegen megszállók képviselte „Rendszer” belső segítségre eztán soha többé nem számíthat, és hogy a történeteket nem lesz lehet megideologizálni...

Szóltanul bandukoltunk az otthonomtól

A Kossuth Lajos u. 10 sz. alatt laktunk, abban a házban, amelyen ma vitéz Földváry Béla, jeles földrajztudósunk, Fűzfa tanár úr emléktáblája olvasható.

mindössze 200 lépésre levő szovjet városparancsnoki rezidenciára, a *Nemzeti kaszinóba* (Bajcsy-Zsilinszky u. 1/c, azelőtt Eszterházy u., 1945-től Szocdem pártszékház, MDP székház, Úttörőház, KISZ-székház, METESZ). Gyerekkoromból ismertem az épületet, ott szoktam személyesen találkozni az akkoriban még teljesen valódi, hiteles Mikulás bácsival. A városparancsnokságon nagy nyüzsgés, jövés-menés volt. Egyenruhában, fegyveresen csak az orosz katonák voltak, a civilek az én kísérőmhöz hasonló figuráknak tűntek. Hosszú negyedórákig vártunk a homályos oldalfolyosón, míg sorra kerültem. A városparancsnok idős – mai szemmértékem szerint tehát ötvenes – ezredes,

Kaposvár Katonai Kommendánsa, Pihumov ezredes. (1956 plakátjai és Röplapjai 500. o.)

nagyon hevenyészett enteriőrben, kis, kerek dohányzóasztal mellett ült. Engem is leültetett közvetlenül az asztalka másik oldalára. A tolmács, szovjet kiskatona, hibátlanul, választékosan beszélt magyarul, és talpraesetten, folyékonyan tolmácsolt. Kárpátaljai fiú lehetett, s neki is az járhatott a fejében, ami nekem: de jó volna pajtás, kicsit elbeszélgetnünk, szabadon választott témákról!

Az ezredes a Mikulás bácsira akart hasonlítani. A jóságos, bölcs és igazságos bírót ábrázolta. Mindenesetre igazi katonának látszott, aki tulajdonképpen utálja a most rászakadt szokatlan és kényelmetlen földadatot.

Máig is gyomorkavaró történelmi tény viszont, hogy november 7.-én kora délután, vagyis mindössze kb. 80 órával a szovjet bevonulás után, a szovjet városparancsnok előtt 8–10 sűrűn gépelt oldalon, csinos külalakkal ott feküdt a Kaposvár ellenforradalmárainak viselt dolgairól szóló orosz nyelvű jelentés! Nagyon tartalmas, sűrű olvasmány lehetett. Minden bekezdés egy-egy névvel

kezdődött. Engem is ebben az irományban lapozott föl, s a nevemmel indult mindössze 10-12 soros bekezdésből merítve tette föl érdekesnél érdekesebb kérdéseit. A vezetésem alatt állott fegyveres szervezkedés méreteiről, szabotázs akcióim mibenlétéről, valamint az általam hozott halálos ítéletek indítékairól érdeklődött. A kihallgatás rövid, formális és eredménytelen volt. Azzal vetette végét, hogy holnap a vállalatomnál ellenőrizteti információit, megtudja, milyen ember is vagyok. Ha jó ember vagyok, nincs mitől félnem, nem lesz bántódásom, de ha rossz ember vagyok, lássam következményeit. Addig mindenestre „nem mehet haza!”

Katonák kísérték ki, a kapu előtt pedig hatalmas, bárkaszerű, nyitott páncélautó várt rám. A pesti humor kádártaxinak fogja majd hívni ezt a járművet. Dekár, hogy ezt akkor még nem tudtam. Középre ültettek, az „utastér” padlójára, körben pedig annyi géppisztolyos orosz helyezkedett el, amennyi elfért, aztán díszmenet tempóban árvonultunk a Megyei Börtön újabb 200 lépésnyire lévő kapujához. A kapu két oldalán, az általuk kitaposott öreg vadgesztenyefák helyén egy-egy nehézharckocsi állt, nyitott lövegtoronnyal, fölizgatott géppuskával. Állítólag azokkal a fákkal fűtötték aztán a börtönt – egyébként kellemesen.

Az előtérben megint hosszasan várakozni kellett. Szovjet kiskatonák ácsorogtak körülöttem, kíváncsian bámultak, harag és indulat nélkül találgatták kiféle lehetek, és megállapodtak abban, hogy diák.

A börtön első látásra megfelelt romantikus regények és krimik kialakította elképzeléseimnek. Átzsilipelte az obligát rácsos ajtókon, feltárult a hosszú, rosszul megvilágított átrium, az emelet magasságában körbefutó, ugyancsak obligát függőfolyosóval, a cellasorok tömör, gazdagon vasalt cirkusis ajtóival. Bármely klasszikus gengszter filmnek alkalmas díszlet. Ugyan ki látta már közületek, kaposváriak?

Az emeletre, a déli oldal legnagyobb cellájába tessékelték, ahol a látvány még régebbre való reminiscenciákat ébresztett: *íme a vármegye tömlőcze.* Valahonnan a mennyezet magasából egy 40-es égő illúzió keltően helyettesítette a gyertyát, mécseset vagy petrórt, a cella közepén álló x lábú, festetlen asztalra pedig feltűrt ujjú fehér ingben 8-10 csizmás betyár könyökölt. Mikor az ajtó becsukódott mögöttem, mint Kukorica Jancsi tehette a zsványtanyán, jó estét kívántam, bemutatkoztam, és ahogyan tudtam, elmondtam, mi járatban vagyok. Erre a „betyárok” egyenként fölálltak és rangidős rendben, jó kézszerítással, bemutatkoztak: Sajti alezredes, Adorján százados, Lépő százados, stb. Kiderült, a Forradalmi Katonatanácossal hozott össze jószerencsém. Meg kell adni, kellemes lakótársak voltak. Fegyelmezett, összetartó, kultúrált közösség benyomását keltették. Bár saját helyzetüket nagyon súlyosnak ítélték, nem sopánkodtak, nem veszekedtek, bátran, elszántan várták a jövőt. Parancsnokukat, Sajtit, a rangban és korban legidősebbnek kötelezően kijáró tiszteletnél jóval nagyobb respektus és szeretet övezte. Talán éppen az Ő kisugárzása őrizte meg az egész csoport katonás tartását. Sajti igen jóízű, művelt, sokat látott ember, sok érdekeset mesélt gazdag katonamúltjából.

Sajti Albert alezredes nem a Forradalmi Katonatanács tagja, hanem a hadosztálynak a leváltott Matics Pál ezredes helyére kinevezett új parancsnoka, egyben a helyőrség parancsnoka volt. Ő mesélt pl. a valaha volt egyetlen kincstári bordélyról, mely Hajmáskéren működött, s ahol az állami alkalmazott leányok a hétvégeken kötelező orvosi vizsgálatot követően előbb a tiszteknek 5 P-ért, majd a legénységi állományiaknak 1 P-ért voltak szolgálatára.

Helyzete, mint régi, hivatásos tiszté, különlegesen veszélyes lehetett, hiszen az ellenforradalom főfelelőseit eleve a volt horthysta tisztek, csendőrök, tőkésék és egyebek között kereste, és lelte is meg a Konceptió.

Ügyükről, a Katonatanács viselt dolgairól velem természetesen nem beszéltek. Mint utoljára érkezett outsideré, személyem, jelenlétem enyhén szólva félreérthető volt: rajtuk kívül csak két civil – egy vidéki parasztlegény és én –

voltunk a cellában. Elemi konspirációs hiba lett volna minket bármiről is informálni.

Én viszont beszéltem nekik arról, hogyan kapcsolódik ügyem a Katonatanácséhoz, és hogyan szerepelt a Vágóhíd, Barnevál és Hűtőház közös katonai parancsnokaként az általuk odaküldött bizonyos Török főhadnagy. Pedig akkor még nem tudtam, csak sejtettem, milyen csúfos szerepet játszott az a fickó. Összenéztek, fejüket csóválták: Törököt bizony nem lett volna szabad bevonni...

Csak egy velemkorú ifjú hadnagy – a helyőrségi klub (korábban Irgalmas Nővérek zárdája) kultúrosa – látta jónak bizalmasan megvallani nekem, hogy ő bizony rendíthetetlen kommunista, hogy aljas inszINUÁCIÓ áldozata, hogy neki, aki életét a szocialista eszme és kultúra terjesztésére tette föl, micsoda gyötrelmem tétlenül itt rostokolnia, éppen most, amikor a legnagyobb a zűrzavar a lelkekben és legnagyobb a szükség **őreá, odakinn...**

Talán Kisnek hívták, s valójában a tiszti klub parancsnokának mondta magát.

Mulattatott, de azért jellemző, hogy nem mertem azt mondani neki, öregem, ne vesződj velem, nem mondhatom vissza a Pártnak, nem vagyunk beszélő viszonyban...

Az ötvenéves jubileum örömteli hozadéka volt 2006-ban Aszódi Pállal, a FIDESZ országgyűlési képviselőjével való találkozásom. Egy TV interjúban ugyanis megemlítette, hogy 56 november 8.-án a helyi Forradalmi Katonatanács tagjaként a kaposvári börtönből vitték a Szovjetunióba. Sem névről, sem arcról nem emlékeztünk ugyan egymásra, de a helyszín, az időpont és a közös cellatársak egyeztetése után már tudtuk, hogy másfél napig mi is cellatársak voltunk... Találkoztunk, és jól elbeszélgettünk a régi szép időkről.

A Katonatanáccsal csak 1 vagy 2 napig voltam együtt, aztán egy délután kettesével kiszólitották őket a másik civillel együtt.

A másik civil – úgy tűnt – eredetileg nem szerepelt az „utaslistán”, de mikor az utolsó katonát kiszólitották, jelentkezett: mintha ő is hallotta volna a

nevét... Miért, hogy hívják? – megmondta – Hát jöjjön maga is! Rögtönzött döntésnek látszott...

Csak évek múltán tudtam meg, hogy a Szovjetunióba hurcolták őket. Engem ezután egy kisebb cellában pár napig egyedül tartottak, csak aztán tettek át a lassan zsúfolásig megtelt börtönnek egy népesebb zárkájába.

Nagyon vegyes társaság voltunk. Ügyvéd, orvos, tanító, MÁV-tiszt és kalauz, gépállomási traktoros, kiskatona, kishivatalnok, tsz-elnök és kulák,

A „kulák” köpcös, mokány, bajuszos, paraszt-ünneplős, csizmás bácsi. Kicsit hasonlított Ludas Matyi-béli karikatúráihoz. Komótosan belakta fekhelyét, majd higgadt, bölcs politikai helyzetelemzést tartott: Falujában a téesz újraélesztésével vesződnek a kommunisták. Ennek ő az akadálya. Ezért csukatták ide. Igazuk is van, mármint a kommunistáknak, mert amíg ő ott van, a téesz meg nem alakul. A nép ugyanis őreá hallgat. Amint sikerült összetákolni a szövetkezetet, őt rögtön hazaengedik. Úgy lett!

visszagyűjtött politikai elitét,

Rák nevű, magas, sovány, ötvenes. Vácott szabadították ki, ahol hazaárulásért életfogytos volt. Kiszabadulásának körülményeiről sejtelmesen azt mondta, még nem beszélhet róla, majd a történelem könyvekből egyszer megtudjuk...

sőt még köztörvényes és – tranzitban – egy valódi rablógyilkos is volt közöttünk.

*Szép szál, jóképű cigánylegény, már akkor gazdag börtön múlttal. Eredetileg csak a lószerszámokért ment az istállóba, nem tudta, hogy az öregember ott alszik. **Hiába kérlelte szépen**, hogy ne kiabáljon, hát **megcsapta**. Az meg meghalt. Ilyen kicsi dologból lehet ilyen nagy baj!*

Pár napig a börtön lakója volt az a két szadista ávós is, akik valahol a Balaton környékén halálra vertek „ellenforradalmárokat”. Persze azért ők megkülönböztetett emberek voltak, első naptól naposi feladatokat végeztek, ami börtön viszonyok között irigyelt kiváltság, bizalmi állás volt. Hamarosan el is tűntek.

De az is lehetséges, hogy rosszul emlékszem, s velük később, 1957 júliusában találkoztam a börtönben.

A börtön emlékezetem szerint 2 hétig, tehát kb. november 20.-ig orosz parancsnokság alatt állt, de orosz kiskatonák mellett kezdettől egyenruhás(!) ávós, több virtigli smasszer, sőt átvezényelt tűzoltó hölgy(!) is őrzött bennünket. Az utóbbi például nagyon kedves, együttérző volt, s nagyon restellte magát a foglyok előtt. Rosszat a hivatásos fegyőrökről sem mondhatok. Magatartásuk korrektnek nevezhető, még akkor is, ha rezzenetlen semlegességük, hivatásukban begyakorlott szabályzathú szenvtelenségük ott és akkor, az orosz háttér előtt nagyon ellenszenves volt, és baljóslatúan előrevetítette a későbbieket.

Nagyon tetszett nekem, ahogy egy tudatlan, újonc bajtársamat kioktatta az egyik smasszer, hogy ő neki nem elvtársa. Na, tényleg nem az. A börtönszabályzat a helyzetnek megfelelő frappáns, kifejező megoldással szolgált: a smasszer helyes megszólítása úr, a miénk – igaz mindig csak többes számban hangzott el – ember .

Maguk az oroszok nem igen törődtek velünk. Politikai átnevelésünket egy éppen friss Hruscsov-beszéd szolgálta, melyet magyarrá stencilezve ők osztottak szét a cellákban. Szép beszéd volt. A népek önrendelkezéséről, a szocialista tábor és a világ proletáriátus testvéri összefogásáról, törvényességről, miegyebekről. Jó volt olvasni, ott a zárkában.

Hruscsov 1956. október 30-i beszéde lehetett talán.

Egyszer azért még engem is kihallgattak az oroszok. Éjjel kettő-tájt vittek le, és 3 vagy 4 magasrangú, sosem látott fegyvernem-jelzésű szovjet katonatiszt várt a kihallgató szobában. Érdekes volt, hogy nem az én viselt dolgaim érdekelték őket. Egyetlen kérdésük sem vonatkozott közvetlenül rám és ügyemre, hanem magukról az Eseményekről, azok politikai és gazdasági hátteréről igyekeztek tájékozódni.

- Hogyan választottuk a munkástanácsot? (Titkosan)
- Voltak-e, lehettek-e benne párttagok? (Lehettek, voltak)
- Voltak-e az üzemben elbocsátások, letartóztatások, személyes leszámolások? (Nem voltak)

- Milyen intézkedéseket tett a munkástanács? (Hát nem sokat. Mindenki tudta és tette a dolgát. Mindenki megértette, hogy egy hűtőházban sztrájkolni sem lehet...)

Megakadtak azon, hogy a munkástanács fizetéseket emelt...

- Csak a rakodómunkásokét, mert nagyon nehéz munkával, égbekiáltóan keveset kerestek.
- Miért, mennyit keresett egy rakodómunkás?
- Kettőhetven volt az alapórabérük, ezt emeltük föl háromnegyvenre.
- Mennyi az? Mibe kerül egy kiló kenyér, mibe egy kiló hús?
- Mennyi volt az igazgató fizetése? (Nem tudom)
- Mennyi a magáé? (Kettőezer, de prémiummal háromezerre is fölment.)
- Kifosztották-e a hűtőházat? (Nem)

És így tovább, talán háromnegyed órán keresztül. Ugyanazt az indulat nélküli, őszinte kíváncsiságot – no meg teljes, gyermeteg tájékozatlanságot – éreztem a viselkedésükből, amit korábban a kiskatonákból.

Máig furdal a kíváncsiság, kik lehettek, mijáratban voltak. Biztos, hogy nem konkrét személyek és ügyek érdekelték őket, és biztos, hogy nem tartoztak a „helyőrséghez”. Afféle katonai (?) politológusok lehettek, akik a Magyarországon történeteket kutatták. Egymástól független események szereplőit faggatták. Szerény személyem valószínűleg, mint „vezető állású fiatal diplomás” keltette föl érdeklődésüket. Kérdéseikből, előfeltevéseikből ítélve nem hiszem, hogy sokkalta közelebb férkőztek a dolgok megértéséhez. A dramaturgia, az időpont megválasztása arra enged következtetni, hogy a szovjet politikai rendőrség országjáró, profi különítménye voltak.

Az orosz parancsnoklásnak előnyeit is élveztük, hátrányait is szenvedtük. A katonák a börtön vezetésében dilettánsok voltak, igaz, foglyaik is jobbára amatőr, kezdő börtönlakók. Nem volt motozás, cellakutatás, nyakkendő- és cipőfűző elkobozás. Elnézték a napközi piccsen heverészést és a hasonló főbenjáró rab-rakoncátlanságokat. Nem volt feszes napirend, zárkarend, s úgy tűnt, mindvégig nem tudták, melyik foglyukat hová is csukták? Viszont napokig nem volt séta, nem volt fürdés, nem kaptunk könyvet, pláne látogatót, csomagot

vagy üzenet. A legrosszabb és legfenyegetőbb az volt, hogy hermetikusan elzártak bennünket a külvilágtól, titokban voltunk tartva...

Kb. két hét után először, de még orosz őrizet alatt végre sétára tereltek bennünket. A börtönudvar emeletes épületekkel és magas falakkal határolt négyszögében oroszos rendetlenség volt. A négyszög egyik oldalán, a szögesdróttal koszorúzott téglafal magasából vigyázott ránk két, másfélméteres, tatárképű, szovjet kiskatona, tankista fejrevalóval és az obligát gitárral. Az udvar közepén téglarakás állt, mely a rabok körmenetének egy szegmensét takarta az örök elől.

*A hangulat nagyon nyomott, csüggedt volt. Akkor láttuk először, milyen sokan is vagyunk itt együtt, ebben a kiszolgáltatott, kilátástalan helyzetben. Bár az átlagéletkor alig járhatott 30 körül, mindenki földig lógatta az orrát... Aztán egy gyerekképű tiszthelyettes – több egyenruhás volt közöttünk – kitalált valamit: a téglarakás fedezetében hosszan, keservesen **fölvonyított**. Mi, többi sétálók persze mindjárt be tudtuk mérni a hang forrását, s mulattunk őreinken, amint mandulás tekintetükkel előbb a **kutyát** kezdték keresni, aztán lassan földerengett képükön a fölismerés, hogy itt **valaki, aki nem kutya** ugat, majd az ideges félelem: **hogyan rossz ez nekünk?** A derű, a dacos jókedv pedig végighullámozott a lassan ballagó embergyűrűn. A téglarakat takarásából öblöshangú komondorok, harcias kuvaszok, elszánt pulik, nyafogó pincsik egymásnak felelgetve csaholták világnak: *Lám, élünk, vagyunk, leszünk, sőt tesszük is, amit éppen tehetünk. Itt és most például ugatunk!**

Amikor 56 hőseiről esik szó, mindig eszembe jut az a jó humorú, leleményes, bátor fickó. Életkora szerint köztünk lehet ma is. Isten éltesse!

Két hét után az ügyészség is alla rinfusa vette át a foglyokat. Kisebb csoportokban kísérték át bennünket az igazságügyi palotába, s ott tőlünk tudakolták, kik vagyunk, honnan jöttünk?

Jellemző az akkori lazaságra, hogy a 6-8 fős falkákat akkor még bilincs nélkül kísérte át egy-egy fegyvertelen őr az ügyészségre. Fél év múlva egymagamot megbilincselve terel majd a főügyészhez kettő géppisztolyos börtönőr, a zárt udvaron át.

Az én csoportomhoz **Dr Bánk József** jött ki a folyosóra, s megkérdezte, ki van itt kaposvári? Betessékelt az irodájába, írógéphez ült – kettesben voltunk –, fölvette nacionálémat, és kikérdezett börtönbe jutásom okáról és körülményeiről. Nagyon barátságos, kedves volt, s ami fontosabb – persze csak utólag tudtam meg –, a kihallgatás után fölkerelkedett, becsöngetett édesapámhoz – akit különben nem ismert –, s elmondta neki, hogy fiát megtalálta, jó testi és lelki állapotban mégpedig.

Hogy ez milyen bátor, nagyszerű cselekedet volt, azt 60 éven aluliaknak meg sem próbálom magyarázni. A gesztus értékéről mégis annyit, hogy minden előzmény és tanú nélkül, nyomtalanul tűntem el hazulról, hiszen ávosom csak az előszobáig jutott, s annyira gyanútlanul mentem vele, hogy apámat ebéd utáni pihenésében zavarni, az otthoniaktól elköszönni nem tartottam szükségesnek.

Kaposvár kisváros. Apámat, a helybeli születésű és majd' 40 éve itt működött, köztisztviselőként álló orvost mindenki ismerte,

Például a börtönőrök közül is soknak ismernie kellett, páciensként is, hivatalból is. Apámnak fogorvosként magánrendelője is volt, OTI orvos is volt Kaposváron kb. 1920 óta. 1956-ban már nem, de pár évvel korábban még a börtönből is gyakran kísérték át hozzá fogbeteg foglyokat Kossuth L. u. 10 sz. alatti rendelőjébe. Várószobája a háború utáni rendetlenségben még találkozóhelyként is szolgált. Emlékszem, hogy kedves tanárom, Hetey József igazságtalan és súlyos népbírói ítélete után itt találkozott saját feleségével...

és az akkori börtön – titkoknak a smasszeroktól a besúgókon, politikai rendőrségen át a városi és megyei pártvezetőségig mégiscsak több tucat tudója

lehetett... Ennek a népes magyar asszisztenciának milyen visszataszítóan tökéletes konspirációjára, a terrornak és szervilizmusnak milyen hibátlan együttműködésére lehetett szükség ahhoz, hogy az akkor 68 éves, súlyos beteg, kétségbeesetten fűhöz-fához kapkodó apát 3 hétig teljes bizonytalanságban hagyják fia holléte és hogyléte felől...! Dr Bánk Józsefnek, a vádhatóság hivatalos képviselőjének lett volna talán mindenki másnál több egzisztenciális oka, hivatali kötelme az alkalmazkodásra, mégis neki volt bátorsága és tisztessége, hogy lelkiismerete szerint, emberségesen cselekedjen. Egyébként sem azelőtt, sem ezután nem találkoztam vele.

Miután az oroszok átadták, az ügyészség pedig átvette a börtönt, az események fölgyorsultak. Az ügyészek minden letartóztatotthoz megkeresték a hozzávaló ügyet, jogi formulákba öntötték a vádpontokat, megkezdődtek a kihallgatások és „pótnyomozások”. Attól kezdve az állományunk, ha nem is apadt, legalább cserélődött.

Képtelen vagyok visszaemlékezni akkori ügyészemre, lehetséges, hogy mint57-ben, akkor is Lukács Tibor volt. Egy-két egészen fiatal jogász is megfordult akkor a börtönben. Nevüket akkor sem tudtam.

Remélem, bajtársaim nem fogják félreérteni, ha kimondom, amit akkor is gondoltam: bármily sokan is voltunk a kaposvári börtönben, nem voltunk valami nagy fogás. A minap föltámadott tenger pár literje voltunk, a statisztika nyelvén reprezentatív minta a népeességből, mely ama lelkesült napokban megnyilatkozott.

Ott volt a fiatalasszony – amatőr – színjátszó –, aki elszavalta a „Talpra magyar”-t,

Nevére sajnos nem emlékszem. Férje a MIR –malomban dolgozott, és talán jogász volt.

ott volt, aki a csillagot leverte, aki a létrát kölcsönadta, meg aki a csillag helyébe magyar címet tett. Ott volt a kiskatona, aki nemzetőri karszalagra cserélte a csillagos sapkarózsát,

Bosnyák Sándor. Ő dedikálta aztán nekem Hemingway „Az öreg halász és a tenger” című könyvét, mert panaszkodtam neki, hogy nem sikerült megkapnom és biztosan lecsúszom róla mire kiszabadulok, ha egyáltalán.

ott a vitaköri szóvivő, meg a hozzászóló, ott volt a népgyűlés alkalmi szónoka, meg aki a pontokat fölolvasta, ott volt, aki végre megmondta a magáét a párttitkárnak, vagy hazaküldte a túlbuzgó személyzetist. Találkoztam a traktorossal,

Pucskó Lajos a Lengyeltóti Nemzeti Bizottság elnöke volt. „Szervezkedésért” 1 év börtönt kapott, de valójában az emlékmű ledöntését vették tőle ennyire rossz néven.

aki a falú főterén a főlzabadulási emlékművet traktorral „lehúzta” (azért követelte azt ki a tüntető tömeg, mert az emlékművet a lerombolt Mária-oszlop helyébe állították annak idején), aki Pestre ment tájékozódni, aztán itthon beszámolt a látottakról...

M. Feriről van szó, aki katonaként, küldöttként járt akkor a HM-ben. Hazacipelt egy kóbor, kiselejtezett írógépet. Azért bukott le vele, mert cirill betűs volt... Így jár, aki 56-ban csak úgy fölkap egy írógépet a Honvédelmi Minisztériumban, a lom-halomból.

Szóval sokan, sokféleképp kerültünk ide. Volt itt munkás, paraszt és értelmiségi, de sehol egy is a későbbi Fehérvényv emblemikus karakter figurái közül. Sehol a birtokát visszakövetelő arisztokrata, sehol a nemzetközi imperializmus fizetett ügynöke az adóevővel, sehol a véreskezű huligánok, a fosztogató csöcselék...

Tehát politikailag, ideológiailag sem volt alkalmas ez a társaság arra, amit demonstrálni akartak vele. Az más dolog, hogy aztán mégis ezek között osztottak szét később súlyos börtönbüntetéseket, halálos ítéleteket.

Engem többször is kihallgattak. Meglepetésemre fegyveres szervezkedésről és halállista készítésről már nem esett szó, annál inkább ipari szabotázsról, amit

azzal követtem volna el, hogy a hűtőház hűtővizét szolgáltató vízművet az oroszok bejövetele éjszakáján megrongáltam.

A fegyveres szervezkedés vádját *talán* azért mellőzték, mert Kaposváron nem volt fegyveres ellenállás. A szovjet bevonulásnak voltak áldozatai, de a munkába siető péket, meg a silbakoló kisdiákat „tévedésből” ölték meg... Amikor a fegyvereket Kaposváron már összeszedték, Pesten még folyt a fegyveres harc és érvényben volt a büntetlenség – persze , hogy azonnal megszegett – ígérete.

Csak sokkal később tudtam meg, hogy több áldozat, kivégzés-szerű gyilkosság is esett akkor Kaposváron. Kiszabadulásomkor, decemberben erről mindenki hallgatott...

A halállista készítés vádjá, amelyen általános volt, annyira komolytalannak számított már akkor is. A rendszerhűség, a megbízhatóság utólagos bizonyításának lebírhatalan vágya, meg a képzelet közös erővel szülte ezeket a halállistákat, és a pecsovicsoknak – aki számít benne van – afféle gothai almanachjául szolgált volna.

V.ö. a Tanú című film Bástyá elvtársával! Mennyire megharagudott, amiért nem vették be az összeesküvők halállistájába!

Ügyészem mindenesetre megbecsült azzal, hogy *szóba sem hozta* az én halállistámat. Annál makacsabbra sikerült az ipari szabotázs vádjá. Merthogy ennek alapja volt.

Az üzemünk hűtővizét szolgáltató vízmű szerencsétlen alkotmány volt. Kilométernyire az üzemtől, a Kapos mocsaras árterében, a folyó két partján, összesen 18 fűrt kutunk volt. Ezek vizét gravitációs úton, szivornyákkal gyűjtötte össze két mélyre süllyesztett ciszterna. A ciszternák belsejében, velük azonos mélységű, szűk aknában egymás fölött voltak a „hozzáfolyásos” szivattyúk, melyek a hűtőházba továbbították a vizet. A szivattyú aknák szigetelése persze rossz volt, az ebből eredő üzemzavarok pedig napirenden

voltak, mert az automatikus víztelenítő rendszer gyarlósága, meg a hűtőgépek figyelmetlensége folytán a motorok gyakran víz alá kerültek. Az elázott gépek kicibálása a több emelet mélységű lyukakból, kiszárítása, majd visszaszerelése karbantartóink mindenhetes kedvtelése lett.

Tervezője emlékezetem szerint Kovách nevű Mélyépterves fiatalember volt. Megoldása akkor is ügyetlennek, korszerűtlennek számított. A búvár-szivattyú már akkor is kommersz készülék volt, avval sokkalta egyszerűbben, olcsóbban és biztonságosabban meg lehetett volna csinálni ezt a vízművet!

Történt, hogy a két vízmű közül az egyik a negyedikére virradó éjjel ismét víz alá került, még hozzá színültig úgy, hogy még a víztelenítő szivattyúk is „úsztak”. A hibát persze mindjárt észrevettük, de vasárnap lévén a karbantartók nem voltak bent, a felényi hűtővíz-kapacitás pedig – november volt és semmi áruforgalom – bőven elegendő, a javítást hétfőre halasztottam.

Hétfőn reggel aztán lefeszítettem a lakatot az építő vállalat közelben levő felvonulási épületéről, „kölcsonvettem” egy nagyteljesítményű zagyszivattyút, és kiürítettük az aknát.

Vagy a SÁÉV, vagy a MÉLYÉP felvonulási épülete – fabarakkja – volt. Éppen az elhúzóvíz vízművi garanciális munkák miatt állt még az épület, benne a kivitelező holmijával.

Akkor kiderült, hogy a havariát ezúttal az okozta, hogy a legalsó szivattyúról **valaki** lecsavart és el is vitt egy kis sárgaréz feshmérő csapot, annak hűlt helyén áradt be a víz. Igaz, hogy ott helyben, rögtön mondtam valakinek valami visszatarthatatlanul szellemeset arról, hogy itt tegnapra virradó éjjel oroszok is megfordultak, a csapocska pedig az egyetlen fényes tárgy volt ezen a környéken, de a zavart délutánra szerencsésen elhárítottuk. Én pedig az egészet elfelejtettem volna, ha két nap múlva az orosz városparancsnok kérdéseiből meg nem értem, hogy ő az üzemzavar eredetét illetően az enyémtől merőben eltérő hipotézist pártfogol...

Szóval a szabotázs gyanúja lábra állt. Tanú is akadt – szembesítettek vele –, aki látott engem negyedike hajnalán Szentjakab felől jönni: onnan sehonnan máshonnan, mint büntettem színhelyéről nem jöhöttem...

Azt, hogy itt szabotázsról van szó, mint politikailag legfejlettebb, Vajda igazgató már a szivattyúzás megkezdése előtt biztosan tudta. Ebben semmi különös nem volt, ő „békeidőben” is gyakran bukkant ilyesmire. A szabotázs eszméjéhez mindvégig ragaszkodott, még a rendőrségen is tett ehhez egy lapáttal, megemlítvén, hogy a szivattyú alapsavarjai is lazák voltak, pedig azok witworth(!) csavarok, azok maguktól nem...A tanú Cser László karbantartó kőművesünk volt. Tényleg láthatott Szentjakab felől jönni, mert a hűtőházból hazafelé menet kibicikliztem a Pécsi úton addig a pontig, ahonnan a vízművekre akkor még le lehetett látni.

December elején „bizonyítékok hiányában” szabadon bocsátottak.

Meg kell emlékezni arról, hogy erőszakot vagy bármilyen testi-lelki gyötrést nem szenvedtem, és az én látókörömben sem az oroszok, sem a rendőrség, sem a börtönszemélyzet senki mással sem tett ilyet. Hoztak a börtönbe **vidékről** összevert, megalázott, hallgatólag embereket, de Kaposváron sem a rendőrségen, sem a börtönben nem bántalmaztak senkit. A bánásmód mondhatni emberséges volt. Az ügyészek akkori magatartása is korrektnek mondható. Fölismerhető volt a szándék: oszlatni, apasztani a nagyon is hevenyészett vádakkal, tákolt bizonyítékokkal összehordott fogolytömeget. Mindezt annál is inkább a kaposvári rendőrség és ügyészség javára kell írni, mert tudjuk, országos viszonylatban ez nem volt általános, nem volt tipikus.

Szerencsésnek mondható szabadulásom után pár hónapon belül alaposan megváltozott a helyzet. A Rendszer magára talált, biztonságérzete visszatért. A **szégyent**, hogy példátlan terrorral fölépített, megdönthetetlenül erősnek látszó, és külhatalommal, szovjet fegyverekkel is sokszorosán túlbiztosított apparátusát egy valóban spontán népfölkelés szinte ellenállás nélkül, napok alatt kétvállra fektette, le kellett mosni. A szorongattatás napjaiban levont tanulságokat, az akkori fogadkozásokat és ígéreteket sürgősen el kellett felejteni és feledtetni. A

Vörös Hadsereg falanxa mögül lassan előbújt a régi Párt, hadrendbe szerveződött, bedrótozták a vasfüggönyön támadt lyukakat, s megkezdődött a konszolidáció. Internálással, statáriális bíróságokkal, kivégzésekkel.

1957. júliusában engem is ismét betessékeltek a kaposvári börtönbe. De az már egy másik történet...

1957. JÚLIUSTÓL OKTÓBERIG

Másodszori letartóztatásom történetét az elsőnél előbből kell kezdenem.

1954-ben szereztem mérnöki diplomát. Az akkoriban kezdő mérnököknek kötelező 2 éves szakmai gyakorlat második évében, 55 nyarán kerültem a még épülő Kaposvári Hűtőipari Vállalathoz. Úgy volt, hogy az üzembe helyezés előtt hűtőipari gyakorlattal bíró, idősebb mérnök is jön, de 56 nyarán, 23 évesen, pártonkívüliként és mindössze a helyben szerzett pár hónapos szakmai gyakorlattal, mégis engem, zöldfülűt neveztek ki főmérnöknek.

A vágóhid mellett épülő hűtőházat, mint lehetséges munkahelyet még egyetemistaként kinéztem magamnak, jövet-menet a vonat ablakából. Édesapám ugyanis nagyon szerette volna, ha Kaposvára kerülök. Amint kinevezték a hűtőház igazgatóját, s őt régi OTI- betegeként meghatározta, beajánlott nála. Így kerültem mérnök-gyakornoki időszakom második évére Kaposvára. Főmérnöki kinevezésemet megelőzte egy négyszemközi beszélgetés igazgatómmal: Ha belép a Pártba, Pogány elvtárs, kineveztetem főmérnöknek. Ügyetlen és ízléstelen, egyben első és utolsó csábítása volt ez a Pártnak. Udvariisan és tapintatosan, de áthidalhatatlan elvi és világnézeti akadályokra hivatkozva elhárítottam. A főmérnöki kinevezés ténylegesen a Hűtőipari Országos Vállalat vezetőjének, a nagyhatalmú Róbert Pálnak a kompetenciája volt. Jókor, jó helyen találkoztam az elképzelésével, hogy a fiatal iparág élére fiatal mérnököket kell állítani. Így lett a győri hűtőházban Tasnádi, Debrecenben Kiss Sándor – az iparág későbbi műszaki vezérigazgató helyettese – Szegeden Albert Vilmos a főmérnök. Körülbelül annyival voltak idősebbek nálam, mint hűtőházuk a Kaposvárinál. Főmérnöki kinevezésem tehát tényleg nem Vajdán és politikai státusomon múltott. Róbert egyébként kitűnően beágyazott párton kívüli, amellet nagyon művelt, frankomán européer volt. Ahányszor csak tehette Franciaországba utazott. Párizsból jövet egy Malév géppel zuhant le.

Igazgatóm, *Vajda János*, a cukorgyár egykori lakatos, valódi pártkáder volt. A munkásigazgatóknak abból az első generációjából, akiket 1948-ban helyeztek az akkor államosított ipar vezető pozícióiba. Bigott kommunista volt, szó szerint hitte, vette és tette, amit a Szabad Népből olvasott, a pártszervezetben hallott. Bármilyen sok komoly és komikus konfliktust okozott ez közöttünk, én szerettem és becsültem. Szervezőképes, vezetésre teremtett ember volt. Minden politikai, ideológiai elfogultsága mellett igazságszerető, tárgyilagosságra törekvő, ami tekintve nagymértékű „elkötelezettségét”, lelkiismeretileg mégsem mindig lehetett neki könnyű. Moralista volt. Az őskommunisták puritanizmusa nyilvánult meg nála, nemcsak abban, ahogyan rakodómunkások filléres árulopásait szankcionálta, de abban is, ahogyan a pozíciójából, pártkádéri mivoltából felkínálkozó legkisebb előnyt is elhárította magától.

55-ben a szenteste délutánján mindenki hazament már, de világosság szűrődött ki a lakatosműhelyből. Benyitottam. Vajda állt a satupad mellett és egy karácsonyfa talpat bütykölt. A párbeszédet szó szerint idézem:

Én: Ne vesződjön igazgató elvtárs, kommunistának nem hoz karácsonyfát a Jézuska!

Ő: (indulatosan) Az is mind marha (sic!) aki azt hiszi, hogy a karácsonyfát a Jézuska hozza!

Ő is kedvelt engem. Reakciós, elmaradott, cinikus politikai nézeteimet – amelyek nyilvánítására éppen az övéi folytonosan ingereltek – osztályidegen származásommal és fiatalságommal járó, gyógyítható, kinőhető betegség múltó tüneteinek vélte és elnézte, de megbízott bennem, mert mérnöki, szakmai megalapozottságomat nem vonta kétségbe. Meggyőződése volt, hogy dolgomat teljes odaadással, jól akarom végezni. Ebben az utóbbiban igaza is volt.

Történt, hogy pár nappal az Események kezdete előtt igazgatóm valami üdülő-beutalóval szabadságra ment, és hivatalból, tehát ugyancsak az Események kezdete előttől és azoktól függetlenül, én helyettesítettem.

A még bejáratás alatt levő új üzem vezetése minden időmet, energiámat lekötötte, így a forradalmi eseményeknek mindvégig távoli, passzív szemlélője voltam. Nem vettem részt sem a Zrínyi-kör vitáin, sem az utcai megmozdulásokon.

A hűtőház kb. 3 km-re volt a lakásunktól. Biciklivel jártam ki és kora reggeltől késő estig nagyon el voltam ott foglalva. Tényleg nem jártam a forradalmi események helyszínein. Kivétel az október 28.-i tüntetés a Baross laktanyánál, mert az vasárnapra esett. Az utunkat elálló rohamlövegen egy katonatiszt ágált, a tömeg pedig azt skandálta, „ vedd le a címert, vedd le a címert...” Erre a szónok – szellemes ötlettel – azt felelte leveszi, mi pedig dobjuk el a pénzünket, mert nézzük csak meg jól, mindegyiken rajta van az a gyűlölt címer...A tömeg ríposztja is jó volt: záporoztak a 10 és 20 filléresek a tisztre. Ő pedig mást nem tehetvén, levette a sapkarózsáját.

Az újságokból és a rádióból persze – mint mindenki – lélegzet visszafojtva követtem az eseményeket, s a magam feladatkörében igyekeztem rátalálni aktuális tennivalóimra. Háborús gyerek lévén, volt fantáziám a várható fejleményekhez. Tudtam, hogy a hűtőházban tárolt több ezer tonna hús és zsír rendkívüli körülmények között stratégiai tényezővé válhat, s nyomasztott a megóvásának gondja, felelőssége.

A 2003-ban leégett Kaposvári Hűtőház a háború után kiépült hűtőházi hálózat 55-ben elkészült, legújabb tagja volt. Fő tevékenysége a mellette működő Húsüzem és Baromfifeldolgozó árújának megfagyasztása és bértárolása volt. Kampányfeladatokat kaptunk a MAVAD-tól és a MÉK-től is, de saját árunk nem volt, és u.n. MIRELITE feldolgozás sem volt nálunk. A majd' 2000 tonnányi fagyasztott hús és sertézsír készlet akkor tényleg jelentékeny közellátási tényező volt.

Ami e gond műszaki részét illeti, legjobban az áramszolgáltatás kimaradásától féltem. A fagyostárolók hőmérsékletének eltűrt legmagasabb értéke -18°C , névleges, normatív előírása -20°C volt, én pedig kiadtam az utasítást, hogy mindaddig, amíg áram van, éjjel-nappal teljes kapacitással hűteni kell, függetlenül a termék hőfokától. Így az oroszok bejöttéig -23°C – -24°C -ig

sikerült lesüllyeszteni a kritikus helyzetű termék hőmérsékletét, ami a hűtőház méreteit, hatalmas hőkapacitását és jó szigetelését tekintve, több hetes hűtési üzemszünet baj nélkül való átvészelését is lehetővé tette volna.

A többi intézkedésem még ennél is gyanúsabb volt, politikai és jogi megítélése többször is előjelet váltott. Most, közel negyven év távlatából is logikusnak, helyesnek és megérthetőnek gondolom ezeket az intézkedéseket, mégis számba kell vennem őket, mert a későbbiekben szóba kerülnek.

A forradalom másodnapján megszerveztem egy 24 órás ügyeleti szolgálatot. Kortársaim emlékeznek még arra a rendeletre, mely a fordulat éve óta kötelezővé tette, hogy ünnepnapokon – különösen a szocialista ünnepeken, mint április 4., május 1., november 7., stb. – a vállalatoknál megbízható dolgozókkal megszervezett, folyamatos őrzés legyen, az író és sokszorosító gépeket pedig le kellett pecsételni, el kellett zárni, nehogy azokkal megdöntsék a proletárhatalmat.

Nos, az én ügyeletem is ehhez hasonló volt, azzal a különbséggel, hogy az író- és stencilmáshoz nem tartóztattam le, s csak katonaviselt férfiakat osztottam be ebbe a szolgálatba.

Mivel a hűtőház fenyegetettségét valósnak tartottam – több munkatársamat is megszólítottak idegenek az üzem készletéről érdeklődve –, a Rendőrséghez fordultam és a hűtőház fegyveres őrzését kértem. Ettől ugyan elzárkóztak létszám hiánya miatt, de adtak ugyanők 4 katonai puskát és néhány töltényt...

Az üzem környékén faggatózó civilekről többen is szóltak nekem, Harsányi főgépész rendőrségi tanúvallomásában is szerepel. Ez nem a lázas napok fantáziálásának szüleménye volt! A rendőrségen is komolyan vették a kérésemet, a puskákon kívül a rendőrségi és a katonai készültség telefonszámait is megkaptam, riasztás esetén állítólag percekben belül jöttek volna...

Akkor sem gondoltam komolyan, hogy a 4 öreg mannlicherrel megvédhetem a hűtőházat, de úgy képzeltem, hogy adott esetben legalább tekintélyt adok az őrizetnek, demonstrálni tudom az ellenszegülést, bármilyen erőszakos, illegális behatolási kísérlet ellenében. Az oroszok akkor már Taszáron voltak, legalábbis az volt róluk Kaposváron elterjedve.

A hűtőgépházat járható csőfolyosó kötötte össze a hűtőház áruterével. Ezt a csőfolyosót alapos vagyoni védelmi megfontolásokból igazgatóm még az ünnepélyes üzembe helyezés előtt mindkét végén lezáratta és lepecsételte. Ettől kezdve a hűtőgépkezelők csak kívülről kerülve, az utcáról is belátható útvonalon, a raktárosi ellenőrzés alatt álló külső kapukon juthattak a hűtőházba, ahol egyébként rendszeresen ismétlődő ellenőrzési és kezelési feladataik voltak. Ezt a csőfolyosót most, rendkívüli körülmények eshetőségére kinyitottam, hogy az üzem zárt úton, a külső ajtókat zárva tartva is bejárható legyen.

A forradalom napjai különben a megszokott munkával teltek. Mi is megválasztottuk a Munkástanácsot, amelybe – szigorúan titkos szavazással – engem is, de a párttitkárt, sőt a távollevő igazgatót is beválasztották.

A 3 műszakos vállalat összesen kb. 50 dolgozójából 32 jelen volt. Mindenki 10 – 10 nevet írt föl egy papírra, és a 15 legtöbb szavazatot kapottból lett a munkástanács. Az alábbi pontos összesítő eredményt emlékezetből kivonatosan WC-papírra róva benyújtottam a tárgyaláson. Ez nem hiteles okmány – mondta az ügyész és tiltakozott a „becsátolás” ellen. Ez vállomásom része, feleltem, és könnyen ellenőrizhető. Bizonyítani pedig azt bizonyítja, hogy 15 tanácstag között 5, a szavazók között pedig legalább 12 párttag volt. 9 szavazattal be lehetett jutni a tanácsba, tehát a párttagok közül csak azok nem jutottak be, akiket elvtársaik sem akartak...Itt következik a helyszínen készült eredeti szavazatösszesítő letisztázott másolata. A három utolsó oszlop utólagos kiegészítés. Valamelyik későbbi tárgyalásra készült.

Név	Szavazat	Beosztás	Pártállás	
			1956 X.	1958. I.
Harsányi István	30	főgépész	MDP	MSZMP
Reichardt József	25	vill.szerelő		
Vajda János	22	igazgató	MDP	MSZMP
Pogány András	20	főmérnök		
Geizler István	18	statisztikus		
Kissné	17	könyvelő	?	MSZMP
Sztarcsek József	13	rakodó s.m.		
Feicht Imre	13	lakatos		
Keceli József	13	gépész		
Mátyás	12	gépész		
Bognár József	11	gépész	MDP	MSZMP
Vashegyi István	11	gépész,	párttitkár	MSZMP
Kende Károly	10	portás		
Horváth Imre	9	gépész		
Lévai Antal	9	gépész		
Vajda Sándor	8	liftkezelő	MDP	MSZMP
Androsits István	7	gépész	MDP	MSZMP
Hajdú János	7	főraktáros	kizárva	MSZMP
Halász György	7	főkönyvelő		
Lantos István	6	gépész		
Polgár	6	rakodó s.m.		
Simonné	6	könyvelő		
Zeke Tamás	6	raktáros		
Dumik György	5	gépész		
Kóra János	5	gépész		
Tábori	4	vill.szerelő		
Horváth János	3	rakodó s.m.		
Maza Árpád	3	lakatos		
Mozsár Kálmánné	2	bérelszámoló	MDP	MSZMP
Simon Kálmán	2	esztergályos	MDP	MSZMP
Tar Imre	2	rakodó s.m.	MDP	MSZMP
Ádler László	2	raktáros	?	MSZMP
Gelencsér István	1	gépész		
Biró Károly	1	portás	MDP	MSZMP
	318		9-11 MDP	12 MSZP

tag

Szavazott: 32 dolgozó

Szavazatot kapott: 34 dolgozó

Ha például egy rakodó munkásnak 10 embert nevének kellett neveznie, az igazgató, a főmérnök, valószínűleg közéjük került. A gépészek, karbantartók reprezentációja azért jó, mert sokan voltak és ismerték egymást. A választásnak ilyen, - szerintem nagyon diplomatikus és a régi hatalom szempontjából sem kifogásolható – módjáért igazgatónkól váratlan és igazságtalan szemrehányást kaptam: „azt sem tudták a dolgozók kire kell szavazni”! Utólagos megjegyzésem: a szavazat összesítőben kár volna valamiféle népszerűségi sorrendet keresni. Előnyben voltunk azok, akiknek a nevét egyáltalán ismerték. Révy a WC papírt „becsatolta”.

Persze nálunk is felszínre kerültek személyes és eszmei ellentétek politikai, világnézeti törésvonalak mentén. Az év tavasza óta nálunk is dolgoztak például fizikai állományban leszerelt ávos tisztek. Körülöttük mindkét oldali hibákból keletkeztek feszültségek.

Ezekben az ügyekben évtizedek távlatából is elégedetten gondolok ifjú magamra, mint aki eléggé bölcs és hiteles voltam ahhoz, hogy az indulatokat leszereljem, és a tőlem telhetően keresztény fölfogást eredményesen képviseljem. Ez a későbbiekben nem nagyon térült meg nekem, de erről is lesz még szó.

Valamelyik nap' telefonáltak a vasútról, hogy 2 vagon jugoszláv húst nem tudnak továbbítani, fogadjuk be. Ez szabályos árukönyvelés, bizonylatolás mellett meg is történt, és természetes is lenne, ha nem kapott volna ez a mozzanat is a különleges körülmények között később sarkított megvilágítást.

November 2.-án aztán váratlanul megjelent egy honvéd főhadnagy és bemutatkozott, mint a három szomszédos vállalat, a Barnevál, a Vágóhid és a Hűtőház közös, a Forradalmi Katonatanács által kiküldött katonai parancsnoka.

Török József főhadnagy Zámbó törzsőrmester és Gróf őrvezető társaságában, november 1-én, Lépő századostól kapott parancs szerint hozta ki a fegyvereket. Harcálláspontját a Vágóhid

elkergetett igazgatójának, Kalmárnak az irodájában rendezte be. Vallomásaiban rajtam kívül többször említ Pintér és Váradi nevű vágóhídi dolgozókat, mint radikális ellenforradalmárokat. Én csak küldetése másodnapján találkoztam vele, és gyanítom, hogy nevemet csak utólag tanították be neki, meg hogy alakomat Geiszler Pista kollégámból és belőlem gyúrta össze. Hasonló termetűek voltunk, mindketten a hűtőház fekete, prémes mikádó kabátját és svájci sapkát viseltünk.

A vágóhídon rendezkedett be az előző napon. Fegyvereket hozott, s ezeket szét is osztotta. Hozzánk néhány karabély, tucatnyi géppisztoly, egy géppuska és sok lánggránát jutott. Több fegyverünk volt, mint ahány fegyverfogható dolgozónk. A jól konzervált hadeszközökből mindjárt megtisztítottam annyit – köztük mitagadás a géppuskát is – amennyit használni tudtunk volna.

A lánggránát a közismert Molotov koktélnak professzionális, kincstári változata. Jó fogású, hosszúnyakú, vastagfalú üvegpalack, kívül a fenekére erősített két kis ampullával. Az ampullák tartalma levegővel érintkezve lángra lobban, meggyújtva a palack liternyi benzin töltetét. A palackokat üresen kaptuk és nem is töltöttük fel. Török és mások vallomásában szerepeltek még támadó (robbanó) kézigránátok is, de ilyeneket emlékezetem szerint nem kaptunk.

Katonai parancsnokunk, miután a fegyvereket áthozta, és a hűtőháznál is rövid szemlét tartott, többé nem mutatkozott. Csak egy év múlva találkoztam vele, mint terhelő koronatanúmmal.

Körülvezettette magát az üzem területén. Megmutattam az ammónia hálózat szabadtéri részét, mondván, nem örülnék, ha a harci cselekmények során az megsérülne, mert akkor a több tonnányi ammónia készlet katasztrofális következményekkel kiszabadulna.

Aztán már jöttek is az oroszok. Kaposváron hozzánk hasonlóan minden vállalat fel volt fegyverezve, de tulajdonképpen semmi más nem történt az ellenállás megszervezésére. Sosem fogom megtudni magamról, ha lett volna ellenállás,

lett volna-e merszem tényleg részt venni abban? A fegyveres harc sikerében nem hittem, de céljával egyetértettem, és hogy *van*, hogy *legyen*, azt nagyon fontosnak tartottam. Mindemellett huszonéves, nőtlen, független voltam, s az akkori egyetemi tananyagnak hála, kellő katonai alapképzésem sem hiányzott... Erkölcsi alapom nem lett volna, lelkiismereti fölmentést nem kaphattam volna tehát ahhoz, hogy a tetteges ellenállásból kivonjam magam! De lett volna-e kurázsím hozzá?

Akkor hajnalban is ezen gondolkoztam, mikor a hűtőházi irodaépület ablakából kikönyökölve, „lábhoz tett fegyverrel” végignéztem, ahogy a szovjet páncélosok berohantak a Pécsi úton Kaposvárra.

Csak harckocsik (nyitott lövegtorony, tűzkész géppuska), rohamlövegek és páncélautók jöttek, gyalogság és trén nélkül. Nem publikus, de felzaklató élmény volt, hogy percekkel az oszlop elvonulása után a kocsiót közepén harminc-negyven főnyi rendezetlen csoport sietett a város felé. A Nádasdi utca környéki cigányság kerekedett fel, batyubotokkal a vállán.

Fegyvereinket buzgó magyar civilruhások még aznap délelőtt teherautóra dobálták, elvitték, és ezzel vége volt.

Közben előkerült az igazgatóm. Kiderült, napok óta otthon volt, csak nem jött ki az üzembe. Más-más okból, de mindketten nagyon ingerültek és rosszkedvűek voltunk. Őt feszélyezhette, hogy mint „a munkásosztály régi harcosa” kimaradt egy fontos és győztes ütközetből, engem mélységesen lehangolt a tehetetlenség érzése, a totálisnak és véglegesnek tűnő vereség, meg az, ahogy a megszállók magyar asszisztenciája oly gyorsan rekreálta magát. Mindkettőnk részéről pótcselekvés volt tehát, hogy alaposan összevesztünk. Főnököm minden, távollétében tett intézkedésemet *becsületbe vágóan, sértően* kritizálta:

- A munkástanács választás szabálytalan volt. „Azt sem tudták a dolgozók, kire kell szavazni!”
- A csőfolyosót ő a lopások akadályozása céljából záratta le, és nekem nem volt jogom kinyitni. Ugyan mire készültem?

— A MÁV által ideküldött húst csakis a vágóhíd lett volna hivatott átvenni, csak a vágóhídtól fogadhattam volna fagyasztásra. Netán el akartam sikkasztani? Nem tartozik ide, ám jellemző, hogy a vágóhíd közutálatnak örvendő igazgatóját az első napokban elkergették üzeméből, de már ismét igazgató és munkásőr volt, mikor **sikkasztások** miatt kizárták és bezárták. Azt megelőzően még majd eljön a tárgyalásomra...

Kalmár Ferencről van szó. Egyike volt a fő méregkeverőknek. Lebukása 1958 elején történhetett.

Ha csak politikai nézeteink különbözőségéről lett volna szó, ha csak arról, hogy az elmúlt napok eseményeit nagyon más-másképpen látjuk, talán nem lett volna baj. Ismertük egymást, világnézetünk merőben eltérő voltáról kölcsönösen, régebről tudunk, de most becsületemben is sértve éreztem magam. Őbenne a Rendszer megtestesítőjét láttam, amely lám konszolidált körülmények között, érdeke szerint partnerként kezel, de kritikus helyzetben rögtön fölismeri bennem az immorális, a becstelen ellenséget.

Szó szót követett, alkalmunk termett persze a politikai helyzet kommentálására is, a végén pedig előbb szóban, de másnap írásban is fölmondtam, mert „nem tartok igényt a győztes rezsim olymértékű bizalmára, ami vezető állás betöltésének föltétele...”

A [felmondó levél](#) eredeti másodpéldánya a mellékletek között. Hát persze, hogy az egész bajt ez a levél hozta aztán rám. Sem a felmondás ténye, sem annak indokolása nem kapott helyet a vádban és a peranyagba, árulkodó viszont a városi és a megyei Pártbizottság későbbi hamis interpretációja, mely szerint megtagadtam a munkát.

Fontos itt a megjegyzés, hogy följelentőm nem lehetett az igazgatóm. Ha ő lett volna, vagy ha ezt hinném róla, nem szerepelne itt nevével. A fenti történet nem erről szól, hanem arról, hogy két, egymást kölcsönösen becsülő ember, két idealista – mert ha más-más ideálokkal is, de mindketten azok voltunk – a

történelmi napok lelki megpróbáltatásai közepette hogyan veszíti el tűrőképességét. Őt is elhagyta az a bölcs, elnéző türelem, amellyel az egyigaz ideológia birtokában világnézeti tévelygésemet addig elnézhette, és én sem voltam a humoromnál. Rendes körülmények között tán sosem került volna sor a kenyértörésre, mert a békés egymás mellett éléshez szükséges empatikus készség mindkét félben megvolt. Ő sem hihette komolyan, hogy lopni készültem, s én sem, hogy a Rákosi Mátyásról, vagy a szovjet beavatkozásról való meglehetősen eltérő ítéletünk akadálya lenne a további „termelési” együttműködésnek!

Szóval becsaptam magam mögött az ajtót, s két nap múlva, november 7.-én a szovjet városparancsnok vendége képpen bevonultam a Megyei Börtönbe. De ezt már elmeséltem.

Decemberben szerencsésen és „bizonyítékok hiányában” kijutván a börtönből, Pestre mentem, és éppen a kétnapos országos sztrájk napjaiban (december 10-11.) nekifogtam állást keresni.

Kaposváron nem maradhattam volna, a disszidálás gondolatát – a határ még átjárható volt – elvettem. Volt ebben a döntésben persze romantikus hevület, mert arról, hogy „a nagyvilágon e kívül nincsen számodra hely” mindig is tudtam, hogy *nekem* nem egzisztenciális útbaigazítás, hanem erkölcsi parancs. Mégis, ha a disszidálás nem tűnt volna akkor olyan véglegesnek, a valamikori visszatérés lehetősége nem tűnt volna akkor olyan reménytelennek, persze, hogy szívesen kipróbáltam volna magamat külföldön, huszonévesen, jó diplomával, a függetlenség teljes birtokában... Ám *leélni* az életet máshol, mint Magyarországon, nem tartottam elképzelhetőnek. Itthon vagyok, menjenek el az oroszok. Néhány évet odakint eltölteni, valamit szerencsésebb, gazdagabb népektől *hazahozni* lett volna kedvem, de érdekelni igazán csak az érdekelt, ami itthon van és lesz. Helyettem mondta valaki, hogy „kalandvágycból itthon maradtam.”

Egyetemi évfolyam-felelősömhöz, kedves tanáromhoz, **Pótsa Emilhez** fordultam, aki ugyancsak volt professzoraimhoz, **Heller Lászlóhoz** (HŐTERV) és **Lévai András**hoz (ERŐTERV) ajánlott, földim, **Bakay Árpai** közvetítésével pedig **Bartók Pálhoz** (AGROTERV).

Mindenütt nagyon kedvesek voltak, mindenütt kaptam állás-ajánlatot, mindenütt külföldre ment kollegák még ki sem húlt helyére ülhettem volna...

Bartók Pálhoz álltam be, részint személyisége varázsa miatt, részint, mert az akkori AGROTERV tevékenysége érdekelt. Nagyon hittem abban, hogy Magyarországon, mint agrár országban, iparnak, technikának elsősorban a mezőgazdasághoz, élelmiszeriparhoz kell szegődnie, s ha gépipart, akkor elsősorban hűtő-, élelmiszer- és mezőgép-ipart kell csinálni.

Budapesten 1956 telén egészen más volt az éghajlat, mint Kaposváron. A szétlőtt városrészek, a minden parkot, teret betöltő temetők, a súlyos harcok mindenütt jelenvaló nyomai – eltűntetésükön persze lázasan dolgoztak – más hátteret, más akusztikát teremtettek a hivatalos propagandának, mint a „békés” kisvárosban.

A Kossuth téri Rákóczi szobor talpazatának vörösgránit burkolatát, mely beszédesen viselte az október 25.-i sortűz nyomait, már decemberben kicserélték. Állványerdő borította a Nagykörutat is a Boráros tértől kb. az Oktogoni, romokban volt az Üllői út. Temető volt a Rákóczi téren, Bakáts téren, a Műegyetem parkjában a könyvtár körül, és még sok-sok helyen.

A közvélemény itt még szabadabban nyilvánult meg. Az emberek bátrabban beszéltek, a játszma itt még nem látszott befejezettnek. Bár a kétnapos sztrájkjal a munkástanácsok minden puskaporukat elhasználták, bár a MUK (= márciusban újra kezdjük) alig volt több mint néhány bátor ember éjszakánkénti kalandja meszesvödörrel és pemzlikkel, az, ahogy a rendszer ettől rettegett, meg a romok és sírkeresztek látványa mégis azt szuggerálta, ha nem is

tavasszal, de történelmi távlatba bizonyosan igazoltatik, elégtételt kap ez a forradalom.

Új munkahelyemen is nyílt volt még a légkör. A párttagok ideológiai újratöltése lázasan folyt, a régi-új hatalom visszafoglalta posztjait, de a többség még nyíltan vállalta októberi véleményét. A személyzeti osztály már januárban kikérte és meg is kapta rólam a Kaposvári Pártbizottság (!) kádervéleményét, de a határok még nyitva voltak, s új főnököm, aki nálam jobban értett a szocializmushoz, azt tanácsolta, **azonnal menjek külföldre!**

Bartók Pál kitűnő mérnök, igazi polihisztor volt. Egykor K. und K. mérnökkari tiszt, a Budapesti Műegyetemen mezőgazdasági géptant, élelmiszer-technológiákat, termodinamikát, Szegeden közgazdaságtant tanított. A két háború között mérnök-vállalkozóként, szabadalmakkal vagyont szerzett, a NEP korszakban hosszú időt töltött szakértőként a Szovjetunióban, többek között, mint az ottani dohányipar megteremtője.

Nagyon szerette a fiatalokat maga körül, és nagyon kiterjedt külföldi kapcsolatrendszere volt. Akkoriban több fiatal beosztottja vágott neki a világnak a Tőle kapott értékes ajánló levelekkel. Az ő tanácsait bizony komolyan kellett, kellett volna venni...

Amikor majd hírét veszi letartóztatásomnak, táviratot küld nekem a Megyei Ügyészség címére: „Pogány András munkája folytatására azonnal jelentkezék Agroterv Bartók.” Nem kézbesítették.

Nem fogadtam szót, már elmondtam, miért. És most már szép feladatok is adódtak: Terramicin gyárat terveztünk az Állami Vakcinatermelő Intézet számára.

Aztán júliusban egyszer csak híre jött Kaposvárról, hogy a szülői házban keresett a Rendőrség, mégpedig letartóztatási paranccsal. Két nap múlva balatoni nyaralónkban kerestek, aztán annál a pesti nagynénémnél, akinél 1953-ban egyetemistaként laktam. A hír mindenünnen befutott, mire újabb pár nap múlva főbérlőm, Tuci néni, moziból hazatérve azzal fogadott, hogy rendőrök

kerestek, üzenik, ha megjöttem ne menjek el hazulról, még ma este újra jönnek...

1957-ben Dembitzék albérlője voltam. Albérlői mivoltom a kölcsönös előnyökön alapult. Az egykor tágas budai polgárlakás egy kicsiny szobáját védtem az agresszív társbérlő terjeszkedési törekvése ellenében. Dr Dembitz Ágost, a Tungsram jeles kutatómérnöke mindkét kezefejét elvesztette egy réges-régi munkabalesetben. 57-ben már csak özvegye élt. Ági leányuk egyetemi évfolyamtársam, s nagyon-nagyon kedves barátom volt. Kislányként kétszer kísérték a nyilasok a Duna partra. Élénk zsidó identitástudata és kozmopolita világlátása volt. Barátságunknak nem volt szexuális tartalma, de, vagy éppen ezért, nagyon sokat tudtunk egymásról. Már évekkkel előbb célzott rá, hogy egyedül nem, de ha volna kivel, kimenne. Volna is hol új életet kezdenie Franciaországban. Mikor novemberben Péter bátyám megvitte neki eltűnésem hírét, s hogy biztosra vehető, disszidáltam, a család várja a szokásos rádióüzenetet vagy lapot, Ági rezignáltan, pikírtén ezt felelte: Andris? Disszidálni?! Ó lesz majd az utolsó, aki innét elmegy! Ha búcsú nélkül tűnt el, akkor letartóztatták! Ül! Ül a padlón és röhög! Peti annyira elképedt, hogy hetek múltán is szó szerint, Ági hanglejtésével és gesztusaival idézte föl nekem a jelenetet.

Itt megint meg kell állnom. 1957-ben még közvetlenül a Rendőrség kezelte az eléggé pontos, országos lakóhely-nyilvántartást, szigorú és megkerülhetetlen bejelentési kötelezettséggel, minden házban naprakészen vezetett lakónyilvántartó könyvvel. Az lehetetlen, hogy a rendőrség ne tudta volna, hol lakom, s több mint egy hétig keresnie kellett volna... Ha pedig ez lehetetlen, miért ne volna lehetséges, hogy nem igazán akartak megtalálni, hanem a hosszadalmas, zajos keresés üzenet volt: jó lesz lelépni...

Mint gyakorlott börtönlakó, bakancsot és térdnadrágot öltöttem, és magamhoz vettem a háziak összes cigarettáját. Két kékrendőr jött értem. Egyiküknél fehér-feketére festett, fából készült „gumibot”. Udvariasak, halkak voltak, a

házkutatási parancsot tüntetőleg nagyon formálisan hajtották végre a hatalmas lakásnak általam lakott 6 m²-es cselédszobájában.

A rendőröknek akkoriban két fajtája volt, a kék egyenruhás közönséges és a névleg megszüntetett khaki ruhás ÁVH-s testület. Utóbbiaknak két alfaja a zöld parolis, többségében sorozott határőrség és a kék parolis, tulajdonképpeni politikai rendőrség. 57 nyarán a külső megkülönböztető jelek már összemosódtak, a khaki egyenruhákat még viselték, de a kék parolit már nemigen. A magatartásbeli különbségek viszont jól fölismerhetőek voltak: a kékek – tömegesen szerelték le őket 56 után – apolitikusak, vagy, különösen Pesten, velünk rokonszenvezők voltak, a khakisok, tisztelet a kivételnek, bosszúszomjas szélsőségesek.

Rozoga pobjedával vittek a Pauler utcai kapitányságra, a jelenlegi 13. számú ház helyén állott földszintes épületbe. A fogdában, az egykori mosókonyhában békebeli hangulat fogadott. A Széna téri Mézes Mackóban előző este lefolyt verekedés résztvevői foglalták el a jobb fekhelyeket.

A bánásmód szabályszerű, de udvarias, mondhatni részvételtjes volt. Az idősebb, jovialis fogdás rendőrbácsi érezte, hogy nem tekint valódi ügyfélnek, a „sétán” megkínált saját – bejöttömkor gondosan elvett – cigarettából, és szívesen beszélgetett. Még azt a loggiát is megmutatta, ahol nyáron egy szerinte nagyon csinos, fiatal hölgy meztelenül szokott napozni. Tulajdonképpen följelenthetnék közszemérem sértésért, de ezt nem tesszük – mondotta.

Amikor másnap délelőtt a Kaposvárról értem jött két ávós-egyenruhás, géppisztolyos, de amúgy nagyon rosszkülsejű alak megbilincsel, néma csönd volt a szobában. Az átadás-átvételi procedúra majdnem szó nélkül zajlott le: „Itt írják alá!” Látszott az átadókon, hogy komolyan aggódnak értem...

Szállításom személyvonattal, Fonyódon átszállással történt, egyetlen szóváltás nélkül. Még egymással sem beszéltek. A szombat déli vonat zsúfolt volt, de

mellénk nem ült senki. Véletlenül éppen azzal a vonattal utaztunk, amellyel barátaimmal a hetek óta tervezett balatoni csónaktúrára indultunk volna.

Kelenföldnél tettem az egyetlen kísérletet arra, hogy szóba álljak velük. Szemben ültek velem, háttal a Budai hegyeknek. Látták már a Szabadsághegyi TV-adó tornyot? Akkor volt az szenzációs újdonság. Nem feleltek és nem fordultak hátra. Pedig kíváncsiak lehetek ám, de nem kockáztathattak.

A kaposvári állomásról a Lenin utcai (Szent Imre utca) rendőrségi épületbe kísérték a volt csendőr laktanyába. A bánásmód itt ismét emberi, majdnem barátságos volt. Még azt is megengedték, hogy a légénységi fürdőben letusoljak, elnézést kérve, hogy már csak hideg víz van. A csendőr laktanyából másnap vagy harmadnap kísérték át többedmagammal a politikai rendőrség Kossuth Lajos utca 45. szám alatti épületébe.

Egykor lakóháznak épült. A fogdát a pincében, a fáskamrák helyén alakították ki. A kb. 1,5 x 3 méteres, ablaktalan cellákat szélében faltól-falig kitöltötte két-két keskeny fapriccs. Egy-egy ilyen cellába 3-3 ellenforradalmárt dugtak. Nagy volt a zsúfoltság, a párás hőség és levegőtlenység. És lám, akadt olyan foglárunk, aki a rekkenő nyári délutánon kitarta az összes cella ajtaját (!) saját elhatározásából és kockázatára levegőhöz juttatva bennünket. Vajon, ha gondos-szorgos emberek számba vennék ennek az ávós tiszthelyettesnek összes múltbéli viselt dolgait, ha „átvilágítanák” őt, fölbukkanna-e és valódi értékén vétetne-e számba egy ilyen cselekedete?

A kihallgatások négyszemközt folytak. Velemkorú kihallgató tisztem azzal kezdte, hogy pisztolyát színpadi mozdulattal kirakta maga elé az asztalra. Ezt a gyermekteleg fenyegetést a későbbiek során elröstellte ugyan, és a fegyvert elcsomagolta, az azonban kiderült, hogy őszintén és komolyan haragszik rám:

A népi demokrácia, úgymond, engem, osztályidegent bizalommal kezelt, ingyen kitaníttatott, diplomát adott, kezdőként jó fizetéssel vezető állásba tett, én pedig

az első adandó alkalommal hátba döföm a Rendszert, amelynek annyit köszönhetek, amelynek hálaival tartozom, stb., stb. Ő még a vasúton krampácsolt, amikor én már gimnazista úrigyerek voltam, kenyerét kereste, mikor én a Balatonon nyaralgattam. Elérzékenyült saját mostoha ifjúsága emlékeitől, és közben dőlt belőle a szemrehányás.

A kihallgatás tehát, mint olyan, alig is érintette a majdani vádirat tartalmát. A Politikai Rendőrség 1957 nyarán valószínűleg már percről-percre és négyzetméterről-négyzetméterre ismerte 1956 októberének minden kaposvári mozzanatát, és ha így volt, akkor tudták azt is, hogy a Kaposváron egyébként sem túl gazdag esemény sorozatban az én szerepem igencsak szerény volt... A kihallgatáson nem nagyon volt minnek kiderülnie, hacsak annak nem, alkalmas vagyok-e egy perbeli szerepre, amelyet valaki, valahol kitalált nekem.

Hosszú és veszélyes párbeszéd volt. Az egész folyamat során itt először és utoljára terelődött a szó szubjektív területre. A későbbiekben az egész bírósági eljárás mindvégig szigorúan ragaszkodott a megtörténtek vizsgálatához: Mit tett, mit mondott a vádlott? És a tanú ezt honnan tudja? Saját szemével, fülével látta-hallotta? Ki még? Erről később a maga helyén.

Itt azonban 56 *megítéléséről* volt szó, arról, kinek mi a *véleménye* a történekről, valamint becsületről, kommunistákról, fasisztákról, magyarokról, oroszokról, hazafiságról, múltakról és eljövendőkről. A helyzethez illően be voltam ugyan gyulladva, de azért azt még az elején keményen eltökéltem, azt, hogy félek senki nem fogja rajtam meglátni. Megalázkodni, bűnbánatot gyakorolni, bocsánatot kérni, egyáltalán 56 ügyét megtagadni pedig nem fogom. Bíró és ügyész elég bölcs és jóindulatú volt ahhoz, hogy nem akarta és nem is engedte a tárgyalásokat kényes érzelmi kérdések felé terelni. Itt és most viszont előzetes elhatározásomnak, úgynevezett elveimnek és az ellenállhatatlan kihívásnak meg kellett felelni.

Elmondtam hát, hogy az ellenforradalom alatt tanúsított magatartásomnak van más olvasata is, mint az övé. Hogy világnézetem, politikai meggyőződésem, ha néki úgy tetszik, hát neveltetésem és osztályhelyzetem folytán, de mindig is eltért a kommunistákétól és a Rendszerétől, meg hogy efelől én soha senkit nem próbáltam megtéveszteni. Következésképpen árulója, renegátja sem vagyok a szocialista rendszernek.

Értelmiségi származású, klerikális reakcióként éltem le diákéveimet. A kevesek közé tartozom, akiket a DISZ-be sem vettek föl. Igaz, közvetlenül az érettségi előtt mindenki kéretlenül kapott DISZ-tagkönyvet. Bevált fogás volt ez is. Ugyanazt a célt szolgálta, mint a felnőtt káderek között az át-meg áthelyezések. Azzal számolt a Hatalom, hogy új, idegen környezetükben politikailag is szívesen átöltöznek az emberek. Nálam ez a fogás nem működött. Az egyetemre, munkahelyeimre, még a honvédséghez is cipeltem magammal világnézetem rossz hírét.

- Nem is azért került maga ide, mert nem kommunista, hanem mert ellenforradalmárként arra szervezkedett, hogy fegyverrel hátbatámadja a népi demokráciát.
- Az igaz, hogy a forradalom minden deklarált célkitűzésével egyetértettem. Ismertem és helyesltem is az egyetemisták 12, 14, 16 meg akárhány pontjait, mindazt, ami hozzám erről eljutott. **Ebben az értelemben** vállalom az ellenforradalmár jelzöt, **hátra támadni** pedig senkit sem készültem.
- Egyetemista ficsúrok ilyen-olyan pontokkal kezdték, aztán pogromokkal, lincselésekkel folytatták. **Maga és a hasonlók** meg „egyetértettek” és „helyeseltek”. Tudja hány ártatlan áldozatuk volt? Hány becsületes kommunistát, ávósvéget ki, lincseltek meg?
- Nem tudom, de ha tizet vagy kettőt, ártatlan áldozatból az is sok. Viszont tudom – december óta Pesten dolgoztam, az események epicentrumához Kaposvárnál közelebb – hogy az **utcai csőcselék** lincseléseit megelőzte a parlament előtti **mészárlás**, és hogy a **forradalmárok** mindenesetre sokkal több ávósvéget rejtettek el, mentettek

meg, mint ahány a *csőcselék* áldozata lett. Egyébként emlékezetem szerint az ávót, mint első számú közellenséget, mint általános bűnbakot nem a forradalom, hanem a párt hivatalos sajtója, a Párt vezetősége, személy szerint maga Rákosi elvtárs jelölte ki. Ezek felelőssége ezekben az ügyekben sokkalta nagyobb, mint a lumpenproletáriátusé...

És így tovább, hosszasan. Talán semmiről sem győztük meg egymást, de hagyott beszélni, és lassacskán kiesett a kihallgató tiszt szerepéből. Vitapartnernek kezdett használni. Akkor is, most is úgy gondolom, életkoránál és talán személyes élményeinél fogva is valamicskét hajlott az én nézeteim felé... A kihallgatás jegyzőkönyvébe mindebből semmi sem került, és az ügy érdemi részéhez sem semmi új adalék. Rendes fickónak tartom. **Sas Lászlónak** hívták.

Sass László ÁVH hadnagy nevét Szántó László, „Az 1956-os forradalom Somogyban” (Somogy Megyei Levéltár, 1995.) című kötetében megtaláltam. Abban a névjegyzékben szerepel, mely a Kaposvári megyei Bírósági Börtönben 1956 október 30.-tól november 4.-ig „befogadottakról” készült. A befogadottak nagy része tényleg önként vonult a börtönbe, és személyes biztonságuk érdekében tartották őket ott.

Pár nap után – ismét falkában – átkísértek a Megyei Börtönbe, ahol már ismerős voltam.

*A börtön „repciójában” potrohos börtönőr kikérdezéssel vette föl, s írta be a nagykönyvbe az adatainkat. Az utolsó kérdés a letartóztatás indokára vonatkozott. Izgatás, fegyverrejtegetés, fegyveres szervezkedés monoton ismétlődött. Aztán úgy a tizenötödikünk váratlanul ezt mondta: „zsebtolvajlás”. Molnár(?) főtörzsőrmester úr kezében megállt a toll, hátradőlt, széttárta a karját és fölkiáltott: **végre egy becsületes ember!** A főtörzs úr megérdemli, hogy megjegyezzem, meggyőződtem később arról, hogy **a humora volt ilyen jó!***

A fogoly állomány most is olyannak látszott, mint decemberben; a buzsáki tanító, a kötcesei asztalos, a lengyelítói traktoros, a barcsi rendőr, a babocsai gépkocsivezető, a kaposvári őrmester, a pesti kiskatona

A kötcsei asztalost Papszt Zoltánnak, a lengyeltóti traktorost Pucskó Lajosnak, a barcsi rendőrtisztet Bedőnek, vagy Vidának(?) a buzsáki tanítót Tölgyes Józsefnek hívták, a babócsai sofőr neve Fehér Ferenc.

ugyanolyan féle bűnökkel várta a penitenciát, mint a decemberben letartóztatottak, de a hangulat most sokkal nyomasztóbb, a helyzet sokkal fenyegetőbb, a jövő sokkal kilátástalanabb volt, mint akkor.

Velem közös cellában várta két éves börtönbüntetését Lengyák Peti, hivatásától örökre eltiltott, iharosberényi tanító. Meri nővérem lovagja volt diákkorában, a Somssich gimnázium korcsolya pályáján.

Működött már a statáriális bíróság, mely ebben az időben hozta – nagy titokban!

– halálos ítéleteit Kaposváron is.

*Fogságom alatt városunkban legalább két halálos ítéletet hoztak, és hajtottak végre. Herczeg József szigetvári és 23 éves volt, Tóth György fonyódi és 48 éves. Kiszabadulásom után is tudakozódtam utánuk, kik voltak, mivel vádolták őket, s megdöbbenő volt, hogy senki sem tudott a halálos ítéletekről. Mi volt a célja a **títkos** kivégzéseknek?*

Különbségnek tűnt, hogy több volt az értelmiségi, meg egyáltalán több politikum látszott megnyilatkozni a letartóztatottak összeválogatásában, a származást, „osztályhelyzetet” és politikai előéletet illetően, a fehér-könyvek koncepciója szerint.

Találkoztam Dr Göbl Dezső főorvos úrral, a Kaposvári Járási Ideiglenes Munkástanács elnökével. Szervezkedésért 3 és fél esztendei börtönt fog majd kapni...Orvosként foglalkoztatták a börtön orvosi szobájában, engem pedig valamiféle börtön-alkalmassági vizsgálatra vittek oda. Belenézett a számba, és nyomatékosan kijelentette, nagyon jól karbantartott fogazatom van. Ez ott és akkor ezt jelentette: Tudom kikölke vagy, és tiszteltetem a kedves papát.

Bezzeg most már szilárd, profi börtönrend volt, feszes napirenddel, goromba, mert ismét talajuk-talált smasszerekkel. Óh orosz kiskatonák, óh régi szép idők! Volt heti fürdés, de nem volt nappali heverészás. Volt séta, de naponta több

kenyérbél sakk-készletet és WC-papír kártyapaklit elkoboztak. Nem volt éjszakai kihallgatás, de volt hippis (motozás + cellakutatás).

Könyvet lehetett kérni! Hetenként egyszer egy nagy ruháskosárnyi könyvet cipelt körbe két napos, és megkérdezte, ki akar olvasni? Ahányan kértek, annyiszor két könyvet taláломra kiemeltek a kosárból, és bedugták a kis ablakon. Szomorú élményem volt, hogy rajtam kívül senki sem kért az én cellámban. Persze tanultam a dologból, és a következő hétre már mindenkit rábeszéltem, kérjen könyvet. Így a létszámtól függően heti 10-16 könyvhöz jutottam. Igaz, nem választhattam, de Petőfi-válogatottól a gyorsesztergálásig, az Ifjú Gárdától karikatúra albumig mégis sok olvasnivalóhoz jutottam. Szobatársaimat ugyan nem sikerült rákapatnom a könyvekre, de szívesen vették, ha ezt-azt fölolvassok. Például a Bolond Istókkal sikerem volt.

Nagy volt a zsúfoltság, ketten is aludtunk egy-egy vaságyon, az idő pedig csigalassan telt! Majd' 2 hónapig nem szóltak hozzám; akkor viszont magához a főügyészhez vittek kihallgatásra. Megadta a módját. Kettő **géppisztolyos** smasszer **megbilincselve** kísért az igazságügyi palotával határos udvaron át a dolgozószobájába. Ez nagy kóved, de egyszersmind nagyon nevetséges is volt.

A megyei főügyésznek rossz híre volt a börtönben. Az járta róla, hogy az OSE (= Októberi sajnálatos események. Kb. decemberig így írta körül a politikai zsargon, majd így rövidítette a néphumor a forradalmat. A kifejezés ekkorra már kiavult a sajtó használatából, helyét átvette „az ellenforradalom sötét napjai” és hasonlók.) idején maga is megperzselődött, helyi pártkörökben rosszul állt a szénája, és ezen ultrabalos radikalizmussal igyekezett segíteni.

Dr Csiszár Jánosról van szó. Állítólag kommunista vezetők letartoztatását rendelte el, vagy hagyta jóvá októberben. Főszerepet tulajdonítok a főügyésznek ügyem feltupírozásában.

„Hja kérem, az Igazságszolgáltatás keze messzire elér! Ugye nem gondolta, hogy Pestről is visszahozzuk!? Hiába költözött el Kaposvárról!” S így tovább...

50 év múltán persze belátom, tévedhetek az ő megítélésében. Lehetséges, hogy csak eljátszotta a Néphatalom sújtó öklét, s a színjáték nem is nekem szólt? De akkor kinek? A két foglárnak, aki jobbról-balról mellettem ült a főügyési iroda bőrkanapéján?

Nyilván neki is megvolt a velem kapcsolatos kedvezőtlen előítélete, mert nagyképpen, goromba lekezeléssel bánt velem, emellett kifejezésre juttatta, hogy nagy fogásnak tart. Elmondta, ami tényleg csak most lett világos, hogy népidemokratikus államrendünk megdöntésére irányuló fegyveres szervezkedés *vezetésével* vádol, majd átadta a legépelv vádiratot.

Megkérdezte, bűnösnek érzem-e magam a terhemre róttakban?

- Nem
- Hogyan kívánom cáfolni a vádat, milyen ellenbizonyítékaim vannak, kiket kívánok tanúként bevonni?
- Egyelőre nem cáflok semmit, nincs mit bizonyítanom és nem kívánok tanúkat bevonni.
- Miért nem?
- Úgy tudom, a bizonyítás nem az én, hanem a T. Vádhatóság feladata. Mivel a vád alaptalan, bizonyítani sem fog sikerülni. Ha mégis arra kerülne a sor, nem a főügyész úrral, hanem ügyvédemmel fogom megbeszélni, mi a teendőm.

Ezzel a kihallgatás véget is ért anélkül, hogy sikerült volna megkedvelnünk egymást.

A vádirat birtokában további 28 napig vártam a tárgyalásra. Közben még „irattanulmányozásra” is lehetőséget kaptam. Átkísértek a bíróságra, ahol átnézhettem, ki is jegyzetelhettem az ügyben keletkezett összes (?) papírost. Ott voltak a múlt év novembere óta fölvetett rendőrségi és ügyészségi tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, egy internálási indítvány, meg az azt elutasító

ügyészségi végzés. Utóbbi szerint ügyem súlyosabb annál, hogysen internálással kellően szankcionálható lenne, tehát bírósági útra kell vinni.

Ebben szerencsém volt. Internálni egy még decemberi rendelet szerint rendőrségi javaslatra, ügyészi jóváhagyással bárkit lehetett 6 hónapra. Ezt a 6 hónapot egy alkalommal meg is lehetett toldani még 6 hónappal. Így egy évet bárki vizsgálat, indoklás és védekezési lehetőség nélkül ülhetett. Illetékes Elvtárs azzal, hogy szerény személyemet alkalmasnak ítélte egy *monstre per* főszerepére, ettől mentett meg.

Az irattanulmányozás lehetősége, a tanúvallomások ismerete nagy hasznomra volt. Minden tanú vallomását megismertem, némelyiket több változatban is. Terhelő tanúim egyrészt nem számítottak rá, hogy ezeket nekem megmutatják, sőt egyszer jelenlétemben meg is kell majd ismételniök, másrészt nem is emlékeztek néha több hónap előtti, néha többféle önellentmondó kijelentéseikre. Bíróm korrekt levezető elnöklete és a leírt vallomások ismerete nagyon megkönnyítette a tanúkkal való párbeszédet.

A tárgyalást 1957. október 4.-re tűzték ki, vagyis fogságom 74. napjára. Ismét a kaposvári jogszolgáltatás javára legyen kimondva, azt hiszem, ettől kezdve minden eljárási szabály betartatott. A tárgyalás nyilvános volt. Kitűnő és bátor ügyvédem volt **Dr Szörényi Béla** személyében. Nagyszerűen megértettük egymást. Már első találkozásunkkor ő is fejből tudta minden tanúvallomás tartalmát, ismerte ügyem minden előzményét, részletét. A tárgyaláson bátran nekiment a terhelő tanúknak, ami akkoriban sem természetes, sem veszélytelen ügyvédi magatartás nem volt. A vád tanúi ellenforradalmi ügyekben nagy becsben álltak, egyrészt ritkaság-értékük miatt – nagyon kevesen vállalkoztak rá –, másrészt mert általában perben és peren kívül **pártfeladatot** láttak el.

A tárgyalásvezető **Dr Révy György** volt. Hálával és tisztelettel gondolok rá. Talán azért fogtam bele ebbe az írásba, hogy róla megemlékezhessek. Tanáros pedantériával vezette a tárgyalást. **Mindenkivel** nagyon szigorúan bánt, de hiába vigyázott, mert jószándéka előttem minduntalan megnyilvánult. Taktikája

egyszerű volt, és körülbelül ennyiből állt: Ez itten a vádlott, ez meg itt a vád. Összejövetelünk **egyetlen** célja kideríteni, hogy vádlott és vád egymáshoz illik-e? Igyekezett a lehető legszűkebb mederben terelgetni a tárgyalást, és ezzel a törekvésével csak a terhelő tanúk, nomen néha a vádlott szegült szembe.

A vád tanúi a tulajdonképpeni vádról, a fegyverkezésről alig is tudhattak valamit. Annál szívesebben beszéltek volna saját párthű helyállásukról, amelyet én tettem próbára... Én is szerettem volna, ha a tárgyaláson minden képtelen számság elhangzik rólam, amit a jegyzőkönyvek tartalmaztak. Feketelistáról, életveszélyes fenyegetésekről, izgatásról, antiszemita uszításról szóltak a novemberi rendőrségi vallomások. Úgy gondoltam, ezek önmagukat minősítik, jó, ha a tanúk megismétlik őket. Mivel azonban ezek a csacsiságok már a vádiratban sem szerepeltek, Révy hallani sem akart róluk.

Rosztat ügyészemről, **Dr Lukács Tiborról** sem tudok mondani. Harsány volt és ironikus, tisztének megfelelően minden elhangzott szót „kiértékelte” a vád szempontjából, de a tárgynál maradni, a vádirat szabta keretet nem tágítani, neki is szándéka volt. Minden tanút egyforma szkepszissel cikizett, kissé szarkasztikus humorának fricskáit mindannyiunk között egyenletesen osztotta szét, ennek az eljárásának szaldója azonban nekem kedvezett. Ami pedig a legfontosabb volt, nem provokált. Az pedig nem lett volna nehéz. Idealista voltam, rajongója voltam 56-nak és nagyon fiatal. Olyan kijelentésekkel, amilyeneket a politikai rendőrségen **négyszemközt** megtehettem, itt bajba kerültem volna.

És jöttek a tanúk

A tavaly előtt leszerelt ÁVH-s főhadnagy – nálunk liftkezelő – vallotta, parancsot kapott tőlem, foglaljon tüzelőállást géppuskával a Vörös Hadsereg útja (Pécsi út) tengelyében, és tartóztassa föl a szovjet páncélosokat.

Miért pont ő, az ávos tiszt kapott volna, miért pont tőlem, aki ezt tudtam róla és aki harcászatilag sem voltam teljesen képzetlen, ennyire lüke parancsot?

Vajda Sándorról van szó. Az igazgató unokaöccse volt, de tudtommal hamarosan fegyelmi úton távozott a Hűtőháztól. Típusa volt a jobb napokat látott, sértődött, elégtételre áhítozó pártkádernek. Elöttem nem, de az üzemben állítólag pisztolyával hadonászott. Még az üzemőrségbe sem osztottam be, a honvédségtől kapott fegyvereket pedig nem is láthatta.

Egy csinos fiatalasszony, nálunk már csak kisebb adminisztrációs beosztásban dolgozott, de korábban egy nagyvállalat ultrabalos, leváltott személyzetise, vallotta, hogy ama napokban kommunista meggyőződéséért és párthű magatartásáért üldöztem, zaklattam, megszegényítettem, életveszélyesen megfenyegettem stb., stb.

Ez rosszul esett. Vele, érte tényleg sokat vesződtem. Előző munkahelyén kiosztották a hírhedt személyi dossziékat, s onnan – nem is ok nélkül – tényleg fenyegették. Az ottani munkástanács például ki akarta rakni ott kapott szolgálati lakásából. Ezenközben kettesben élt 1-2 éves csöppségével, külszolgálaton levő ávos-tiszt férjéről pedig semmit sem tudott (?) Eszméiben csalódva, vakhitében megrendülve, rettegve sírt és hisztizett. Nem csak vigasztaltam és bátorítottam, hanem előző munkahelyén is közbenjártam érte. Ugyan ne legyen már olyan sürgős az a kilakoltatás, és egyáltalán, halasztanak későbbre, terelnék törvényes mederbe az elégtétel-vágyukat...

Mindezt nem tudta nekem megbocsátani, megasztán érkezettnek látta az időt, hogy megroppant karrierjét újjáépítse, párthűségét fitogtassa. A hölgy indítékai tehát világosak, érthetők voltak, de szinte romantikus gonoszsága mégis lélektani rejtély marad számomra.

Mozsár Kálmánné előzőleg a Somogy megyei Állami Építőipari Vállalat személyzetise volt, ott váltották le az enyhülésben, a törvényesség helyreállítása és a konszolidáció jegyében. Nálunk már csak szerény fizetésű bérelszámoló volt. Itt senki nem bántotta, nem is nagyon ismerte a múltját.

Érdekében Szigetvári Györggyel a SÁÉV főmérnökével beszéltem telefonon, vagy váltottam üzenetet.

Mozsárné teljesen alaptalan, súlyosan terhelő vallomását rikítóan túlszínezte. Elsősorban neki köszönhetem valamennyi terhelő vallomás devalválódását, azt, hogy a végül felmentő ítélet indokolásába bekerültek a következő mondatok:

„... A bíróság ... megállapítja...elfogultak a vádlottal szemben ezek a tanúk. Érthető, hogy egyes személyek, mint pl. Mozsár Kálmánné, aki korábban személyzeti előadó volt, s beosztásából kifolyólag tartott egyes emberek ellenséges fellépésétől, akik vélt sérelmeiket véleménye szerint illetőleg érzései szerint kívánták megtorolni rajta. Bár konkrét adat ilyen fellépésekről nem derült ki, minden esetre felfokozott izgalmi állapotban élhettek ezek a személyek, és ezen felfokozott izgalmi állapot folytán egyes ténykedéseit, illetőleg gesztusait a vádlottnak helytelenül értékelték magukban.”

Megpróbált „besegíteni” a vágóhíd igazgatója is, de róla hamar kiderült, őt saját vállalati munkástanácsa már a tárgyalt események előtt hazaküldte...

Kalmár Ferenc november 4.-étől a szuperaktív fegyveres elithez tartozott. Alig ismertük egymást, október-novemberben egyáltalán nem találkoztunk. Környezete nem szerette, s már az első napokban kitiltotta üzeméből. Személyes üldöztetésével, valami feketelistával meg a fegyverkezéssel akart engem összefüggésbe hozni, de bizonyíthatóan nem volt a tárgyalt események helyszínén. A bíró elküldte.

Vallomást tett egy raktárosunk, akit ugyancsak kommunista minőségében üldöztem és fenyegettem volna, valamint fültanúként ajánlkozott olyan **másokkal** folyt **négyszemközti** beszélgetéseimhez, amelyek során kijelentettem ezt meg azt...

Ez sem esett jól. Az illető kora szerint apám lehetett volna. Egész családját, rokonságát elpusztították Auschwitzban, de ő és egyetlen fia valahogy haza

vergődött. Ezt az egyetlen fiát aztán itthon veszítette el valamilyen gyógyíthatatlan betegségben. Barátságtalan, kötekedő és ezért népszerűtlen ember volt, én azonban mindig az iránta érzett mélységes részvét sugallta udvariassággal és tapintattal bántam vele...

Ádler László nem kaposvári volt, talán ezért indult ki tőle az antiszemita uszítás rágalma, amelyet a városban terjesztett. Azt vallotta, hogy a rakodó rámpán egy oszloptól takarva kihallgatta Vajdával lefolyt beszélgetésemet, amelynek során a munkát megtagadtam és a Hűtőház fölrobbantásával fenyegetőztem. Határozottan állítom – mondotta a tárgyaláson Vajda – hogy ilyen témájú beszélgetés csak négyszemközt, az én irodámban történt, de Ádler elvtárs állítja, hogy hallotta a rámpán...Ádler vallomása így nullifikálódott mielőtt még sorra került volna.

Érdekes volt, hogy terhelő tanúim mondandóiban mennyire előrenyomultak a személyes indítékok. Nem annyira én, mint ők maguk voltak történeteik főszereplői. A vádlott rosszaságai csak ahhoz kellettek, hogy saját párhúségüket, hősi helytállásukat aláfessék. Az, hogy ezeknek a vallomásoknak alig volt köze a tulajdonképpeni vádhoz, a fegyveres összeesküvéshez, meg az, hogy rikító túlzásaik, kirívóan önös indítékaik hiteltelenné tették őket, nem lett volna elég a megmeneküléshez, a bíró bátorsága és az ügyész tárgyilagossága nélkül. Akik ismerik az akkori politikai perek lefolyását és ítéleteit, értik, mire gondolok.

A per koronatanúja, egyben legsötétebb figurája az a bizonyos honvédtiszt volt, aki a három szomszédos vállalat közös katonai parancsnokaként november 2.-án futólag már bemutatkozott. A nyomozás során tett vallomásait – hála az irattanulmányozás lehetőségének – több változatban is ismertem. Előadásában hol parancsot teljesítő katona volt, aki naivul azt hitte, hogy közrendvédelmi feladatot kapott, hol pedig hűséges pártharcos, aki csupán agent provocateurként épült be az ellenforradalmi vonalba, hogy az ellenforradalmárokat szemmel tartsa, szándékaikat kifürkéssze. Minden vallomása egybevágott viszont az én személyemet illetően, hogy tudniillik én kényszerítettem ki a fegyverek

szétosztását, én követeltem páncél-elhárító- és nehézfegyvereket, a fegyveres ellenállás megszervezését, stb.

Ezzel terhelő tanúimat számbavettem. A többi tanú, akár a vád, akár a védelem hívatta be, segíteni akart, és ezt többnyire bátran és okosan meg is tette. Röviden essék róluk is említés.

Nem neveztem be tanúkat. Egyedül akartam maradni, mint fegyveres szervezkedő. Tartottam attól, hogy bárki nevét kimondom, bajba keverem anélkül, hogy rajtam segíteni tudna, sőt, ha kiderítik, hogy „csoportot alkottunk”, még súlyosbodhat is a vád. Így a mellém állott tanúk is a rendőrség, vagy az ügyészség által bevontak közül kerültek ki, és talán az egyetlen Bodor Dezsőt ügyvédem idéztette.

Párttitkárunkat **Vashegyi Istvánnak** hívták, paraszti származású, egyszerű ember volt. Neki főszerepet szánt a koncepció. Pártfunkciója, meg velejáró elkötelezettsége okán elvárták volna tőle, hogy alátámassza a rólam, mint a kommunisták életére törő, véresszájú uszítóról szóló vádakat.

1955-56 a „gyengített” párttitkárok korszaka. Rég túl vagyunk az Üzemi Bizottságok szereplésén, az „egyszemélyi felelős vezetés” a vesszőparipa. Nálunk is az igazgató a hatalom tényleges képviselője, politikai értelemben is. 1957-ben, a tárgyalás idején ismét főszerepben a párttitkárok (is).

Ehelyett a nyomozás minden szakában elmondta, hogy mindvégig bántatlanul funkciójában maradt, maga is tagja volt a 15 tagú munkástanácsnak, melybe a Pogány-szervezete titkos és korrekt szavazás juttatta. Nem csak őt nem érte részemről semmiféle inzultus, de senki mást sem, mert arról ő, a párttitkár, okvetlenül tudomást szerzett volna. Az üzemben egyébként is „mindvégig rend, és nyugalom volt, amit a vádlott tartott fenn”. Mindehhez nem kellett hazudnia, de elmondásához, jegyzőkönyvbe vétetéséhez az ő helyzetében nagy bátorságra és erkölcsi erőre lehetett szüksége.

Aki már részesült a szerencsében, hogy nyilatkozatát egy rendőr vette jegyzőkönyvbe, az tudja, hogy ilyenkor nem csak stílárís finomságok, hanem

tartalmi lényegeket is könnyen odavesznek. A prekoncepcióval ütköző kijelentést csak szívós, makacs ember tudott a rendőrségen jegyzőkönyveztetni. Vashegyi ilyen volt.

Nem volt kockázatmentes **dr Bodor Dezsőnek**, a BARNEVÁL főkönyvelőjének szereplése sem. Arról tanúskodott, hogy saját vállalata részéről nálamnál valószínűleg előbb, de ugyanaznap, ugyanúgy vette át a fegyvereket, mint én, tehát nekem ebben kitüntetett szerepem nem lehetett. Hát persze, hogy nem, de attól még könnyen mellém ültethettek volna, Bodor Dezső!

Bognár Jóskát, a Húskombinát későbbi párttitkárát annak idején én vettem föl a hűtőházhoz segédgépésznek. Talpraesett, jóeszú, szolgálatkész, nagyon megbízható legényke volt. A tárgyaláson mint „kiváló” kiskatona és a hűtőház KISZ-titkára jelent meg, s elmondta, hogyan, miért mentünk kettesként a rendőrségre a 4 puskáért, meg hogyan bicikliztünk a harmadikára virradó éjjel Taszárra megnézni, tényleg ott vannak-e az oroszok? – Ott voltak.

Már amikor fölvettem, nagyon megtetszett. Főnököm akkoriban rúgta ki a főgépészt, aki részeges és rabiátus fickó volt, de nekem nagyon hiányzott, mert az egyetlen volt vadonatúj csapatomban, aki már ezelőtt is látott hűtőgépeket...

— Találtam főgépésznek való embert! – jelentettem az igazgatónak.

— Hozza ide, azonnal kinevezem!

— Azzal még várni kell, 16 éves és egyelőre semmihez sem ért.

~ . ~

Feszés vigyázzban és sapkában állt a bíró elé.

— Talán levehetné a sapkáját... Így halkan Révy.

— Bíró elvtárs! A Szolgálati Szabályzat ennyi és ennyiedik pontja szerint...
és nem vette le a sapkáját

— Ha nem, hát nem.

Ez sok volt Lukácsnak és sztentori hangon beleszólt:

— Ide figyeljen Bognár! Maga most a Magyar Népköztársaság

Bírósága előtt áll! És ha a BIRÓ ÚR azt mondja, hogy

*vegye le a sapkáját, akkor maga leveszi! Érthető?
Jóskám kiesve a katonás figurából az ügyész felé bökött:
—Az más! – és lekapta ködvágóját.*

A koronatanú, az a bizonyos katonatiszt nem jött el a tárgyalásra, nélküle pedig nem lehetett befejezni az ügyet. Jó kétórás tárgyalás után **Révy** elnapolta a folytatást, engem pedig, mindnyájunk számára meglepően és teljesen váratlanul **szabadrábra helyezett!**

*1957 október 4.-én, 25 évesen léptem ki a börtön kapuján. „Viszont látásra!” – köszöntem el a főtörzs úrtól. Ő azonban rám morgott: Itt nem szoktunk így elbúcsúzni! Szabadrábra helyezési igazolványom foglalkozása rovatába azt írták, **volt gépészmérnök.***

Megyének „fehér” könyve az MSzMP Megyei Bizottsága által 1957-ben kiadott „Ellenforradalom Somogyban” című hirhedett füzetecske volt. Ebben nekem is szenteltek egy bekezdést:

„A Hűtőipari Vállalathoz a Vágóhid gépkocsiján több láda fegyver és lőszer, valamint kézigránátok és egy darab kétkerekű géppuska érkezett. A fegyvereket Pogány András, a vállalat akkori főmérnöke, Geiszler István és Szász Lajos segédgépész vették át és rakták le a gépkocsiról. Pogány András utasítására kezdték el tisztogatni. Neki az volt a véleménye, hogy ez most a legfontosabb munka. Feltehető, hogy Pogánynak 1956. november 4.-én reggel a Vízmű szabotálásában része volt, miután a vállalat egyik dolgozója a reggeli órákban arról látta jönni. Amennyiben teljes munkásgárdával a legrövidebb időn belül a fennálló szabotázst megszüntetni nem tudták volna, akkor a Hűtőházban lévő 200 vagon árú tönkremegy. November 5.-én a vállalat igazgatójának azt a kijelentést tette, hogy nem kívánja a győztes rezsim bizalmát, mert neki most az volna a kötelessége, hogy a vállalat területén robbantson.”

A könyv megjelenésének pontos idejét nem tudom. Értesüléseinek forrásvidéke kétségtelenül azonos vádiratoméval. A nekem tulajdonított és igazgatómnak tett kijelentésnek csak első fele igaz. Nem fenyegetőztem robbantással! Egyébként, hogy hol és miben torzít a közlemény, az beszámolómból kiderül. Bármennyire is hízelgő számomra a jeles alapműben való szerepeltetésem, meg kell itt mondani, hogy a valóság ennél érdekesebb, följegyzésre érdemesebb lett volna!

A fegyverkezési akció a Forradalmi Bizottságtól kiinduló, az egész városra kiterjedő, általános volt! Akármilyen naiv, dilettáns, ábrándos is volt, Kaposvár fegyveres ellenállásának terve létezett. Az, hogy nem került rá sor, a szakemberek – a katonai szárny – bölcs belátásán, reális helyzetfelmérésén múlt... Akár mi volt az „Ellenforradalom Somogyban” szerzőinek véleménye, **erről** kellett volna megemlékezniük! Éppen befért volna a számomra kitalált hőstettek helyére...

Jöhetett még ezután 3 izgalmas tárgyalás, de a nagyvonalú bírói döntéssel a szép, nagynak indult pör már helyrehozhatatlanul léket kapott. Egy három hónapi vizsgálati fogság után szabadlábra helyezett fegyveres szervezkedőhöz, akinek „szökésétől nem kell tartani”, már nehéz lett volna súlyos börtönbüntetést hozzávarrni...

Révytől ugyan elvették az ügyet – soha többé nem is találkoztam vele –, a megyei ügyész pedig megfellebbezte a szabadlábra helyezési végzést, de a Legfelső Bíróság is „helyesnek fogadta el azokat az indokokat, amelyek alapján az elsőfokú bíróság terhelt szabadlábra helyezését rendelte el”...

A Legfelső Bíróság Bf. III. 2638 (57) 8 számú végzése 1957. október 17.-én kelt.

Dr Tenczer János tárgyalta tovább az ügyemet, ugyanolyan szellemben és stílusban, ahogyan Révy elkezdte. Rá is tiszteletteljes hálával emlékezem. Úgy

őrizte a szenttelen tárgyilagosság álcáját, hogy jó humorát és azt a szándékát is engedte észrevennem, hacsak teheti, a végén föl fog menteni.

Dr Tenczer Jánost az 56-os perek torlódása miatt Siófokról vezényelték akkor Kaposvárra.

Ebben kezére játszott főtanúm, katonai parancsnokom, aki mire 3 eredménytelen idézés után a negyedik tárgyaláson HM intervencióra végre megjelent, már mindenki – vád, védelem, bíró és ülnökök – komolyan mérges volt rá. További szereplésével sem sikerült senkiben szimpátiát keltenie.

Szégyenletesen és gyáván viselkedett, még hozzá fölöslegesen, hiszen a maga igazolására sem lehetett már szüksége a szerepre, melyre vállalkozott. Katonaként szabályos parancs fedezte őt, az ellenállás megszervezése dolgában pedig igazoltan és tényleg teljesen passzív volt. Egy hivatásos, párttag katonatisztnak 1957 őszén, túl a hűségeskün, polgári bíróság előtt semmitől sem kellett tartania. Csak sportból hazudozott.

A tárgyaláson elő sem hozakodott a proletárdiktatúra szolgálatában vállalt agent provokateuri hőstettével. Ez is a bíró és ügyész érdeme: a rideg bánásmódból megérezhette emberem, hogy erre a mesére itt most nincs igazán vevője. A másik változatot adta elő, a gyanútlan és fegyelmezett katonát, aki abban a hiszemben volt, hogy a közrend és belbiztonság védelmével bízták meg.

— A lánggránátokról is azt hitte, hogy közrendvédelmi célra kapta? – kérdezte a bíró.

— Nem értek az ilyesmihez, mert hadtápos vagyok. – felelte a derék magyar katonatiszt.

Bizony, alaposan sarokba szorult, de azért mindvégig kitartott vallomásának azon lényege mellett, hogy ő elszabotálta volna a felettesétől kapott parancsot. Abból annyit hajtott végre, amennyit én *kikényszerítettem* tőle. Szerencsére az ügyész sem találta logikusnak, hogy a három vállalat közös parancsnoka, aki főlső parancsra, egyenként és egymás után fegyverezte föl a három céget, miért pont rám hivatkozik, aki még csak nem is elsőként vette át a harceszközöket.

A két „népi ülnök” végig meglehetősen passzív volt, csak ritkán szólaltak meg, akkor is inkább a bíróhoz beszéltek. Csak az ítélethozatalkor lehetett sejteni, hogy a Párt képviselőjében szigorú ítéletet követeltek. Az ítélezésre visszavonult bíróság igen soká vitatkozott, mire a „bizonyítékok hiányában” felmentő ítélet megszületett.

A két népi ülnök Hajas Ferencné és Széchenyi János, a jegyzőkönyvet pedig kedves gimnáziumi osztálytársam, Dr Géger Gyuszi vezette.

Obersovszky Gyulát előbb három évre, aztán életfogytiglanra, végül halálra ítélték. Jogerős ítéletével kétszer kísérték a bitófa alá, s csak második alkalommal közölték vele, hogy kegyelmet kapott. Egyszer odanyilatkozott, senkinek sem kívánja azt, amit a Kádári Megtorlás alanyaként átélt. Rettenetes volt! De mint **lelki és írói élményt** senkinek sem engedné át. Nálánál sokszorta szerényebb börtönélmények birtokában is megértem, átérzem ennek a nyilatkozatnak póztalan őszinteségét. Nem ellentmondás, ha hozzáteszem a kívánságot, gyermekeinket, unokáinkat kárpótolja másfajta kalandokkal az Élet!

UTÓSZAVAK, MELLÉKLETEK

A Párt, pontosabban annak kaposvári képviselője soha sem nyugodott bele a felmentő ítéletbe. Szakmai alkalmatlanságom, jellemi beszámíthatatlanságom, politikai elvetemültségem, 1956-os viselt és nem viselt dolgom hírével levelei egész pályámat végigkísérték.

1990-ben, akkori munkahelyem megszűntekor kegyelemből elkértem és – amire addig nem voltam hajlandó – ki is olvastam káderanyagomat. Személyi dossziéját erősen cenzúrázva, selejtezve már a 80-as évek közepe óta mindenki megnézhetette, aki akarta. Én sokáig nem akartam... Az itt következő sárgult mellékleteket nagyjából ebben a dossziében találtam.

1. [Melléklet](#) 1956. november 7.-i felmondó levelem eredeti kópiája. Nem kellett engem senkinek feljelentenie! Ez a levél minden Párt-fórumot, munkahelyet beszárgult. Jogi alapját nem szolgálhatta büntető eljárásnak, de alkalmas volt arra, hogy a hatalom szomjas / ittas Pártvezetés (mai kifejezéssel reformkommunisták) ádáz gyűlöltét magamra vonjam.
2. [Melléklet](#) a Kaposvári Megyei Bíróság közleménye 58. 01. 24.-én a jogerős felmentő ítéletről. Azon a napon kelt maga az ítélet is, nagyon részletes 7 oldalas indoklásával. Tartalmát a 3., 4., és 5. mellékletek szerzőinek ismernie kellett. Miért tesznek majd úgy, mintha nem ismernék?
3. [Melléklet](#). A Hűtőipari Vállalat új munkahelyemhez intézett levele 1958. 07. 12.-én. Ebben még azt olvasom, hogy szakmai képzettségem jó, a rám bízott feladatokat szakmai vonalon lelkiismeretesen láttam el...
4. [Melléklet](#) 4 héttel később keletkezett az előzőnél. Az MSZMP Kaposvári Városi Pártbizottsága írta a Budapesti V. kerületi Pártbizottság Elsőtitkárához.

Rosszindulatú szubjektivitásán kívül szembetűnök a levélke durva ténybeli ferdítései. Az a pár napi börtön pl. összesen több, mint 3 hónapig tartott, s nem a szovjet elvtársak jósága, hanem fél évig tartó pör, 4 tárgyalás, Legfelsőbb Bírósági közbenső döntés és fölmentő ítélet vetett neki véget. Ezt azért tudni kellett ott, ahol az egész pört kitalálták és dajkálták... Kis adalék ehhez a bájos elszólás: „..... a szovjet parancsnokságra Pogány András be lett *hozva...*”

És mégis, ebben a primitív, gusztustalan irományban is találok valami szépet, jólesőt. A levél aljára két nevet gépeltek, s az egyik igazgatómé, **Vajda Jánosé**. Ez logikus is *lenne*, hiszen ő volt az egyetlen tagja a tiszteletreméltó testületnek, akit egyáltalán ismertem, aki egyáltalán ismert. Csakhogy a gépelés fölötti aláírás nem az övé! Az lehetetlen, hogy nem próbálták volna vele magával aláíratni. Ő pedig, a Párt régi, hűséges és vakfegyelmű harcosa, úgy látszik, nem volt erre hajlandó.

Visszatérve a levél tartalmára. Kortársaim nem csodálkozhatnak azon, hogy a munkaadó egy párton kívüli alkalmazottjáról nemcsak az előző munkahelytől, hanem az előző lakhely területileg illetékes Pártszervétől is információt kér. Valami ilyesfélét takar a „Pártállam” fogalma. Az azonban a *zsenge* kádárkor érdekessége, hogy a választ nem közvetlenül kapja az, aki az információt kérte. Hátha ott még lyukas az ellenforradalom megszaggatta **Hálózat**, hátha ott még összejátszanak Pogánnyal. Biztosabb, ami biztosabb, kapják meg és *intézkedjenek* az V. kerületi Kedves Elvtársak!

5. [Melléklet](#) 5 hónappal későbbi az előzőnél. Az MSZMP Somogy Megyei Bizottságának levele az Agroterv igazgatójához. **Szirmai Jenő** megyei elsőtítkár nevében írták.

Azt sajnos nem lehet megállapítani, mi volt a levél 15 db (!) melléklete. Nagy kár, mert az általam ismertek között nincs 15 olyan irat, amely a levél tartalmát alátámaszthatta volna.

Talán ide tartozik zárszóként, hogy a műszaki diplomás könnyebb helyzetben volt a pártállamban, mint az úgynevezett humánértelmiségi. Mérnöki pályámat nem igazán zavarta rosszkáderi mivoltom. 1957-től a rendszerváltásig nagy tervező vállalatoknál dolgoztam, ahol egyrészt így is rám találtak rangos feladatok, másrészt a nem is vágyott pozíciók eléréséhez amúgy is vállalhatatlan feltételek tartoztak volna. Így a vezető állások elutasítását soha nem kellett megbánnom. Talán valamivel kevesebb pénzért, talán többet kellett teljesíteni, talán rám talált volna egy-két protokoll-kitüntetés, és lett volna titkárnőm, de szeretett hivatásom gyakorlásában nem nagyon akadályoztak.

1. sz. melléklet

Vajda János, igazgató urnak!
H e l y b e n.

Alulírott Pogány András a Kaposvári Hűtőipari Vállalat főmérnöke állásomat ezennel felmondom.

Felmondásomat azzal indokolom, hogy a legutóbbi események hatására kialakult politikai felfogásom miatt a győztes részene olyan mértékű bizalmára, mely vezető állás betöltésének feltétele, nem tartok igényt.

Kérem Igazgató urat felmondásom tudomásvételére, és arra hogy a felmondási idő kitöltése alól mentsen fel. Felmondásomat azért jelentem be Önnek, mert az Ugyben illetékes felettes az rvvel való kapcsolatun szünetel. Ha bejelentésem tudomásul-vételére Igazgató ur a rendkívüli helyzetben sem tekinti magát illetékesnek, akkor kérem felmondási időmet a mai naptól feltételelesen megkezdettnek tekinteni.

Kaposvár, 1955. november 5.

Tisztelettel:

.....

Pogány András

ó.l. gépész-mérnök

2. sz. melléklet

A kaposvári megyei bíróság.
B.677/1957.szám.

Demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban tevékeny részvétellel elkövetett bűntett miatt Pogány András ellen indított bűnügyben a kaposvári megyei bíróság 1958. január 24. napján B.677/1957-12 számú ítéletével Pogány András vádlottat az ellene emelt vád alól jogerősen felmentette.

Kaposvár, 1958. évi február hó 12. napján.

Reis Gy.
Dr. Révy György/
megyei bírósági tanácsvezető.

3. sz. melléklet

KAPOSVÁRI HŰTŐIPARI VÁLLALAT
Kaposvár, Vöröshadsereg u. 63-65.
MNB. egyszámúszám: 823. — Tel.: 22-57.
Felügyeleti szerv: Élelmiszergyűjlesztési Minisztérium

Kaposvár, 1958. július 12.

FM. Mezőgazdasági Tervező V.
Személyzeti nyilvántartás

	Önöknel	Nálunk
Ugyintéző:		Vajda
Hivatkozási sz.:		890/58.

Agróterv.
Budapest. V.
Alkotmány u 27.

(12)

Tárgy: Információ adása.

Kérésükre az alábbi információt adjuk Pogány Andrásról.:
Született 1932.-ben. Anyja neve: Gerece Jolán.
Vállalatunkhoz 1955.IX. 15.-én került, mint üzemmérnök, majd később a vállalat főmérnöke lett.
Szakmai képzettsége jó, a reábizott feladatokat szakmai vonalon lelkiismeretesen látta el.
Politikai beállítottsága azonban rossz. Az 1956.-os ellenforradalmi időkben a vállalaton belül az ellenforradalom irányítója volt. Az ellenforradalom leverése után azon indokkal adta be felmondását, hogy nem kívánja a győztes rezsim ilymértü bizalmát. Az ellenforradalom után bírósági eljárás indult ellene, de ezen időben tudomásom szerint már az Önök alkalmazásában állott.

KAPOSVÁRI HŰTŐIPARI VÁLLALAT
Vajda János
Vajda János
igazgató.

4. sz. melléklet

Magyar Szocialista Munkáspárt
Városi Bizottsága
Kaposvár.

1. Bem. rtp. 28.
Kaposvár, 1958. augusztus 7.

M.Sz.M.P. V. Kerületi Bizottsága,
Elsőtitkár Elvtársnak,
B u d a p e s t .

FM. Mezőgazdasági Tervező V.
Személyzeti nyilvántartás

13

Kedves Elvtársak!

Az FM. Mezőgazdasági Tervező Vállalat azzal a kéréssel fordult hozzánk, hogy adjunk információt Pogány András gépészmérnökrol, aki az ellenforradalom előtt és alatt a Kaposvári Hűtőipari Vállalat főmérnöke volt. Az információt azért küldjük az elvtársakhoz, mert a kérő szerv valószínűleg nem rendelkezik Pártbizottsággal és biztosabbnak látjuk, ha az elvtársak kapják meg és intézkednek.

Pogány András fiatalon került a Hűtőipari Vállalathoz mint főmérnök. Flegma, nyegle fiatalember módra viselkedett és a munkája már az ellenforradalom előtt se valami jó volt. Az ellenforradalom ideje alatt teljesen szovjetellenes és népi-demokrácia ellenes irányú gondolkodása volt és bizonyos mértékig ez meg is mutatkozott a cselekedeteiben. Az ellenforradalom ideje alatt a Hűtőház szervezte a fegyveres ellenállást a szovjetek ellen és amikor november 4-én a szovjet elvtársak Kaposvárra bejöttek és a szovjet parancsnokságra Pogány András be lett hozva és meg lett kérdezve, miért szervezkedett, szó szerint a következőket felelte: "azért, mert nem értek egyet ezzel a társadalmi rendszerrel." Ezért pár napra börtönbe is be volt csukva, később a szovjet elvtársak kiengedték, akkor pedig megtagadta a munkát, hogy ennek a társadalmi rendszernek nem dolgozik.

Egyszóval mi ezt a fiatalembert teljesen megbizhatatlannak tartjuk és ha Kaposváron maradt volna akkor annak idején rendőri felügyelet alá is ^{javasoljuk} lett volna vonva, azonban azt hamar megneszelte és igyekezett más területen elhelyezkedni.

Ezt az információt felelősségünk tudatában, nem nagyitva, hanem a valóságnak megfelelően adjuk.

Vajda János
Városi Párt-VB. tag.

Elvtársi üdvözlettel:
Hortobágyi István
városi titkár h.

5. sz. melléklet

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
SOMOGY MEGYEI BIZOTTSÁGA
KAPOSVÁR
Székhely n. 14. — Telefon: 14-50

FM. Mezőgazdasági Tervező V.
Személyzeti nyilvántartás

Kelt Kaposvár, 1958. január 5. nap
Ikt. szám: NF/Rné-718/1/959.

(15)

FM. Mezőgazdasági Tervező Vállalat
Kele Gábor igazgató elvtársnak
B u d a p e s t .

Kedves Kele Elvtárs!

Pogány András főmérnökről a Kaposvári Hűtőipari Vállalat 1958. július 12.-én és a Kaposvári Városi Pártbizottság 1958. augusztus 7.-én küldött információt. Az információkból kitűnik, hogy Pogány András ellenforradalmi magatartást tanúsított és ezzel nagymértékben kompromitálta magát az üzem dolgozói előtt. Eppen ezért vezető beosztásba nem javasoljuk. Azonban figyelembevételül fiatal korát javasoljuk, hogy mint beosztott mérnök dolgozzon.

Melléklet: 15 db.

Elvtársi üdvözlettel:
Szirmai Jenő
m. elsőtitkár. -r.

1998-BÓL VALÓ EMLÉK

1998.06.22.-én hivatalos voltam a Történeti Hivatalnál. Ott és akkor kaptam meg a rám vonatkozó anonimizált iratmásolatokat. A „kutató teremből” együtt jöttem ki egy másik ügyféllel. Kb. 160 cm magas, fehér baseball sapkás, fehér ruhás emberke, átláthatatlan sötét szemüveggel. Ha nem innen, teniszpályáról, vagy horgászstégről jöhetne.

Megszólít, morgolódik. A Történeti Hivatal csak látszattevékenységet folytat, azt mutatnak meg, amit akarnak... *Bajtársiasan konzonálok. Én is csalódott vagyok. Csak azokat a papírokat dugták az orrom alá, amelyeket 57-es peremből már ismerhettem, de 85-ig nyoma van annak, hogy megfigyeltek...*

— Persze, ugyanaz a garnitúra kezeli az irattárat, amely a nyomok eltüntetésében is érdekelt. Túl sok időt hagytak az iratok eltüntetésére, és túl közeli az események, életben vannak a **csirkefogók**.

Hirtelen megáll, kezét nyújtja: Nem akarom a személyemet illetően megtéveszteni, **Farkas Vladimir** vagyok. *Egyfelé tartunk gyalog, a József Attila utca árkádjai alatt.*

— Ő már 94-ben is a **FIDESZ-re** szavazott, mert ezt a mi generációnkat le kell váltani. Egytől-egyig elhasználódtunk, kompromittálódtunk, így, vagy úgy, mindnyájan rossz hatalmat és rossz célt szolgáltunk.

— *No azért ez így nem pontos. Volt köztünk akit akasztottak, volt aki akasztott. Volt, akit vertek, volt aki vert!*

— Igen, de ő arról a helyzetről beszél, amelybe eljutottunk. **Most** nincs erkölcsileg, szakmailag megfelelő garnitúra. **Horn Gyulát** semmi sem tette alkalmassá a szerepre, amit végigcsinált. Műveletlen, tehetségtelen, magyarul sem tud, máig nem tudja kimondani, hogy Európai Unió.

— *De hát a kommunistáknak így felelt meg. Egységesen álltak mögötte a régi fegyelemmel. Belső ellenzéke nem igazán volt!*

— Rosszul tudom. Nagy ellenzéke volt a Pártban is. **Katona Béla** le is mondott, mikor kimondta, hogy az alvilág már hidat épített a kormányig!

Más.

Kétkötetnyi kéziratának nincs kiadója. Senki sem akarja, meri elfogadni. Szélsőséges jobboldalról persze volna érdeklődés, de nekik nem adja.

Csicsery – Rónay könyvéről: Az a mozgalom lett volna az utolsó lehetőség (!) egy demokratikus politikai rendszer megalapozására(!) A gépírónkig mindenki név szerint azonosítható benne a per dicstelen szereplői közül, mégis, most is anonimizálni kellett az egész könyvet. Miért? Így nem lehet leszámolni a múlttal.

Apja tevékenységét kutatja, rehabilitálásán munkálkodik. Neki, mint **Farkas Mihály** fiának, joga van mindehhez. Ezzel szemben... Rossz világ ez!

LEVÉLVÁLTÁS 2002-BEN

2002. márciusában körlevélben arról értesített a Somogyiak Baráti Köre, hogy *„Dr Szirmai Jenő, a Baráti Kör első elnöke átvette Kaposvár díszpolgáraként a korábbi kitüntetéssel együttjáró aranyláncot.”*

A hír fölkelte kíváncsiságomat. Levelet intéztem **Szita Károly** polgármester úrhoz. ([6. melléklet](#)) Ezt a levelet még kétszer elküldtem ([7. melléklet](#)), mire válasza megérkezett. ([8.](#) és [9. melléklet](#)). Levélváltásunk 2002. 12. 12.-i levelemmel fejeződött be. ([10. melléklet](#))

6. sz. melléklet

Szita Károly
polgármester úrnak

7400. Kaposvár
Polgármesteri Hivatal

Mint a Somogy Barátai Kör tagja, most értesültem arról, hogy első elnökünk, Dr Szirmai Jenő megkapta a Kaposvár díszpolgára címet és a velejáró aranyláncot.

Arra kérem Polgármester urat, szíveskedjék elküldeni, vagy elküldetni nekem a kitüntetés közgyűlési előterjesztésének indoklását, vagy laudációjának szövegét.

Budapest, ~~2002.03.20.~~

~~2002. 5. 20.~~

2002. 11. 20.

Köszönettel, tisztelettel

Pogány András

7. sz. melléklet

Szita Károly
polgármester úrnak

7400. Kaposvár
Polgármesteri Hivatal

Tisztelt Polgármester Úr!

A választási kampány elmúltával talán nem lesz terhére, ha emlékeztetem titkárnője útján tett telefoni ígéretére, hogy f. év március 20.-án küldött és május 20.-án megismételt, másolatban újból mellékeltem levelemre válaszol.

Budapest, 2002. 11.20.

Köszönettel, tisztelettel

Pogány András

Melléklet: szöveg szerint

8. sz. melléklet

KAPOSVÁR MEGYEI JOGÚ VÁROS POLGÁRMESTERE

7400 Kaposvár, Kossuth tér 1.

Telefon: (36) 82 501-501, 501-503

Fax: (36) 82 319-834

Pogány András úr
részére

Budapest
Frankel Leó u 2.

Tisztelt Uram!

2002 novemberi 20-i levelére válaszolva sajnálattal tájékoztatom arról, hogy dr. Szirmai Jenő városunk díszpolgára életrajzát és a kitüntetéséről szóló közgyűlési előterjesztés indokolását nem áll módomban megküldeni Önnek, tekintettel arra, hogy 1983 november 28-án, amikor a Kaposvári Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága döntött a kitüntetésekéről, dr. Szirmai Jenő neve szóbeli előterjesztésben hangzott el.

A Végrehajtó Bizottság ezen üléséről készült jegyzőkönyv másolatát, melyet a Somogy Megyei Levéltárból szereztünk be, mellékelten megküldöm.

Kaposvár, 2002. november 26.

Tisztelettel:

Szita Károly
polgármester

E : 1983. XI. 29.
K: 6-29/1983.
K: Ø

J e g y z ő k ö n y v

Készült Kaposváron, a városi tanács tanácskozó termében, a Kaposvári Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának 1983. november 28-i ülésén.

Jelen vannak: Dr. Kovács Ferenc tanácselnök, Papp János általános tanácselnök-helyettes, Dr. Balogh János vb titkár, Csapó Sándor, Embersics Sándor, Fónai László, Horváth Lajosné, Nagy Sándor, Pintér Kálmán vb tagok;

Harangozó Gyula, a HMF Városi Bizottság titkára, Dr. Lukács Tibor, a járási-városi ügyészség vezetője, Dr. Mike Sándor, a városi tanács vb titkárság szervezési osztály vezetője és Mészáros László, a városi tanács vb titkárság szervezési osztály főelőadója.

Igazoltan távol vannak: Harsányi László, Simkó Antal és Sovány György vb tagok.

Dr. Kovács Ferenc tanácselnök javaslatára a végrehajtó bizottság az alábbi napirendet tárgyalta meg:

N a p i r e n d : Kitüntetési javaslatok 1983. december 2-re

Előadó: Dr. Balogh János vb titkár

Dr. B a l o g h János vb titkár szóbeli előterjesztése:

Kaposvár város felszabadulásának 39. évfordulója alkalmából az idén is ünnepi megemlékezést tartunk, melyre 1983. december 2-án egésznapos program keretében kerül sor. Dél előtt 11 órakor a Madár utcai általános iskola ünnepélyes átadására a Művelődésügyi Minisztériumból is várunk vendégeket. A Keleti temetőben lévő szovjet síroknál fél 3-kor, majd a Szabadság parkban lévő szovjet hősi emlékműnél fél 4-kor tartjuk a koszorúzási ünnepséget. 17.00 órakor a városi tanács ünnepi ülést tart a tanács nagytermében. Kéri a végrehajtó bizottság tagjait, hogy lehetőség szerint az egésznapos program mindegyikén, vagy legalábbis egyes mozzanatain vegyenek részt. Az ünnepi tanácsülés keretében kerül átadásra a "Kaposvár város díszpolgára" kitüntető cím, a "Kaposvár városért" emléktábla, a "Lakóhely fejlesztéséért" jelvény, valamint a kollektívák és magánszemélyek részére a "Társadalmi munkáért" oklevél.

A végrehajtó bizottsági ülésen kiosztott kitüntetési javaslatokat azzal egészíti ki, hogy indítványozza Dr. Szirmai Jenő, az OTP vezérigazgatójának diszpolgári cím adományozását. Röviden ismerteti Szirmai elvtárs eddigi tevékenységét, valamint a városnak nyújtott segítségét.

H o z z á s z ó l á s o k:

Embersics Sándor vb tag:

Az írásos javaslatban szereplők körét bővíteni lehetne, véleménye szerint Lebó Gábor, az ÉKV osztály csoportvezetője a társadalmi munka akciók szervezésével, irányításával sokat tett a város fejlesztéséért. Az ő személyén keresztül talán a tanácsai apparátus is részesülhetne valamilyen kitüntetésben. Javaslata alapján Lebó Gábor "Lakóhely fejlesztéséért" kitüntetésben részesülhetne.

Dr. Kovács Ferenc tanácselnök:

Javasolja a végrehajtó bizottságnak, hogy az elhangzottak alapján döntsön a kitüntetések odaítélésében.

111/1983. /XI. 28./ VB számú határozat:

A végrehajtó bizottság Kaposvár város felszabadulásának 39. évfordulója alkalmából az előterjesztésben felsorolt és a szóban javasolt személyeket és kollektívákat részesíti kitüntetésben.

Kaposvár város diszpolgára

Dr. Szirmai Jenő, az OTP vezérigazgatója

Kaposvár város általános fejlődését segítő kiemelkedő munkájáért.

"Kaposvár városért" kitüntetés

Mudig István, az MNB Somogy megyei igazgatója

Kaposvár gazdaságának fejlődését segítő munkájáért.

"Lakóhely fejlesztéséért" jelvény

1/ Kertész Rezső, a HMF Vöröshadsereg uti körzeti bizottság elnöke,

- 11/ Csepel Nehézgépgyár "Rádnóti" szocialista brigádja
/Brigádvezető: Galambos János/
- 12/ VOLÁN 13. sz. Vállalat "Lenin" szocialista brigádja
/Brigádvezető: Czulak József/
- 13/ Dallos György, a MVM Repülőgépes Szolgálat dolgozója
- 14/ Balázsi Jánosné, a MÁV pénztárosa

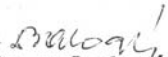
A végrehajtó bizottság megbizsa a tanácselnököt, hogy a kitüntetések átadásáról gondoskodjon.

Felelős: Dr. Kovács Ferenc tanácselnök
Határidő: 1983. december 2.

Dr. Kovács Ferenc
tanácselnök

K.m.f.

Dr. Balogh János
vb titkár

10. sz. melléklet

Szita Károly Polgármester Úrnak

7400. Kaposvár
Kossuth tér 1.

Tisztelt Polgármester Úr!

Köszönettel megkaptam a Dr Szirmai Jenő díszpolgári kitüntetéséről szóló levelét.

Illendő utólag magyarázatot fűznöm furcsa kérésemhez. 56 után Dr Szirmai Jenő a Somogy megyei Pártbizottság elsőtitkára volt. Személyes élményeim a somogyi Pártvezetést és személy szerint Szirmait országos összevetésben is a megszálló hatalom legbigottabb, legszervilisebb, ultrabalos képviselőinek látatják.

Belátom, mint pártonkívüli osztályellenség, 56 megtorlásának alanya, magam is lehetek elfogult, mint kereszténynek pedig hinnem kell az ember megváltozásában, abban, hogy érdemek „überolhatnak” megbánt bűnöket. Az Önhöz intézett kéréssel éppen arra tettem becsületes kísérletet, hogy Szirmai Jenő életművéről, személyiségéről a lehető legpozitívabb információt (is) megszerezve, igazítsak a róla formált véleményemen.

Nem jártam – jártunk – sikerrel. Ezért el kell fogadnia azt az észrevételemet, hogy egy 1983-ban *megismerhetetlen* (?) körülmények között kérdemeit díszpolgári címmel kapcsolatban 2002-ben jobbat – morálisan, politikailag bölcsebbet – is tehetne a Polgármester, mint hogy utána hajít egy aranyláncot is...

Budapest, 2002. 12. 12.

Tisztelettel

Pogány András

SZEMÉLYNÉV MUTATÓ

[Ádler László](#)

[Adorján Gyula szds.](#)

[Albert Vilmos](#)

[Androsits István](#)

[Aszódi Pál dr](#)

[Bakay Árpád dr](#)

[Bartók Pál dr](#)

[Bánk József dr](#)

[Biró Károly](#)

[Bodor Dezső dr](#)

[Bognár József](#)

[Bosnyák Sándor](#)

[Cser László](#)

[Csicsery-Rónay István](#)

[Csiszár János dr](#)

[Dedinszki \(?\)](#)

[Dembitz Ágnes](#)

[Dembitz Ágost dr](#)

[Dumik György](#)

[Farkas László](#)

[Farkas Mihály](#)

[Farkas Vladimír](#)

[Fehér Ferenc](#)

[Feicht Imre](#)

[Földvály Béla vitéz](#)

[Geiszler \(Gallai\) István](#)

[Gelencsér István](#)

[Géger Gyula dr](#)

[Göbl Dezső dr](#)

[Gróf örvezető](#)

[Hajdú János](#)
[Halász György](#)
[Harsányi István](#)
[Heller László dr](#)
[Herczeg József](#)
[Hetyey József dr](#)
[Horn Gyula](#)
[Horváth Imre](#)
[Horváth János](#)
[Hruscov](#)
[Hortobágyi István](#)
[Kádár János](#)
[Kalmár Ferenc](#)
[Katona Béla](#)
[Keceli József](#)
[Kende Károly](#)
[Kis v. Kiss \(Tibor szds?\)](#)
[Kiss Péterné](#)
[Kiss Sándor](#)
[Kóra János](#)
[Kunzabó Ferenc](#)
[Lantos István](#)
[Lengyák Péter](#)
[Lépő Géza szds.](#)
[Lévai András dr](#)
[Lévai Antal](#)
[Lukács Tibor dr](#)
[Marosán György](#)
[Matics Pál ezredes](#)
[Maza Árpád](#)
[Mátyás ...](#)
[Molnár \(?\) főtörzsőrmester](#)

[Mórocz Ferenc](#)
[Mozsár Kálmánné](#)
[Obersovszky Gyula](#)
[Papszt Zoltán](#)
[Pihtumov ezredes](#)
[Pintér](#)
[Pogány Péter dr](#)
[Polgár ...](#)
[Pótsa Emil dr](#)
[Pucskó Lajos](#)
[Rajk László](#)
[Rák \(Lőrinc?\)](#)
[Rákosi Mátyás](#)
[Reichardt József](#)
[Révy György dr](#)
[Róbert Pál](#)
[Sajti Albert alezredes](#)
[Sass László hdgy](#)
[Szántó László](#)
[Szász Lajos](#)
[Simon Kálmán](#)
[Simonné ...](#)
[Szigetvári György](#)
[Szirmai Jenő dr](#)
[Szita Károly](#)
[Sztarcsek József](#)
[Szörényi Béla dr](#)
[Tar Imre](#)
[Tábori ...](#)
[Tasnádi](#)
[Tenczer János dr](#)
[Tóth György](#)

[Tölgyes József](#)

[Török József fhdgy](#)

[Vajda János](#)

[Vajda Sándor](#)

[Váradi ...](#)

[Vashegyi István](#)

[Vida ... \(?\)](#)

[Zámbó törzsőrmester](#)

[Zeke Tamás](#)

[Zinner Tibor](#)

KÉRÉS AZ OLVASÓHOZ

Kérem az olvasót, hogy véleményét, észrevételeit közölje velem az inzselleer@gmail.com e-posta címen.

Köszönettel:

Pogány András